Саъдии Шерозӣ

(1181 ё 1205, Шероз - 1292, Шероз)

Гулистон

Ба чӣ кор оядат зи гул табақе? Аз Гулистони ман бубар варақе!
Гул ҳамин панҷ рӯзу шаш бошад, В-ин Гулистон ҳамеша х-ваш бошад.

МУНДАРИЧА

Дебоча 3

Боби аввал "Дар сирати подшоҳон" 8

Боби дуюм "Дар ахлоқи дарвешон" 28

Боби сеюм "Дар фазилати қаноат" 41

Боби чаҳорӯм "Дар фавоиди хомӯшӣ" 57

Боби панҷӯм "Дар ишқ ва ҷавонӣ" 61

Боби шашӯм "Дар заъф ва пирӣ" 66

Боби ҳафтӯм "Дар таъсири тарбият" 70

Боби ҳаштӯм "Дар одоби сӯҳбат" 77

Аз Дебоча

Гиле хушбӯй дар ҳаммом рӯзе,
Расид аз дасти маҳбубе ба дастам.
Бад ӯ гуфтам ки мушкӣ ё абирӣ,
Ки аз бӯи диловези ту мастам.
Бигуфто: Ман гиле ночиз будам,
Валекин муддате бо гул нишастам.
Камоли ҳамнишин бар ман асар кард,
Вагарна ман ҳамон хокам ки ҳастам.

...Як шаб тааммули айёми гузашта мекардам ва бар умри талафкарда таассуф мехӯрдам ва санги сарочаи дил ба алмоси оби дида месуфтам ва ин байтҳо муносиби ҳоли худ мегуфтам:

Ҳар дам аз умр меравад нафасе,
Чун нигаҳ мекунам, намонд басе.
Эй, ки панҷоҳ рафту дар хобӣ!
Магар ин панҷрӯза дарьёбӣ?
Хиҷил он кас, ки рафту кор насохт,
Кӯси реҳлат заданду бор насохт,
Хоби нӯшини бомдоди раҳил,
Боздорад пиёдаро зи сабил.
Ҳар ки омад иморате нав сохт,
Рафту манзил ба дигаре пардохт;
В-он дигар пухта ҳамчунин ҳавасе,
В-ин иморат ба сар набурд касе,
Ёри нопойдор дуст мадор,
Дӯстиро нашояд ин ғаддор.
Неку бад чун ҳаме бибояд мурд,
Хунук он кас ки гӯи некӣ бурд...
Умр барф асту офтоби тамуз,
Андаке монду хоҷа ғарра ҳанӯз.
Эй тиҳидаст, рафта дар бозор,
Тарсамат барнаёварӣ дастор.
Ҳар ки мазрӯъи худ бихӯрд хавид,
Вақти хирманаш хӯша бояд чид.

Баъд аз таъммули ин маънӣ маслиҳат он дидам, ки дар нишемани узлат нишинаму домани сӯҳбат фарои худ чинам ва дафтар аз гуфтаҳои парешон бишӯям ва минбаъд парешон нагӯям.

Забон бурида ба кунҷе нишаста сумми букм,
Беҳ аз касе, ки набошад забонаш андар ҳукм.

То яке аз дӯстон, ки дар каҷова аниси ман будӣ ва дар ҳуҷра ҷалис, ба расми кадим аз дар даромад, чандон ки нишоти мулоабат кард ва бисоти мудоабат густард, ҷавобаш нагуфтам ва сар аз зонуи тааббуд барнагирифтам, ранҷида нигаҳ карду гуфт:

Кунунат, ки имкони гуфтор ҳаст,
Бигӯ, эй бародар, ба лутфу хушӣ,
Ки фардо чу пайки аҷал даррасад,
Ба ҳукми зарурат забон даркашӣ!

Касе аз муттаалликони манаш бар ҳасби воқеа мутталеъ гардонид, ки фалон азм кардааст ва нияти ҷазм, ки бақияти умр мӯътакиф нишинад ва хомӯшӣ гузинад. Ту низ, агар тавонӣ, сари хеш гиру роҳи муҷонабат пеш. Гуфто: «Ба иззати азим ва сӯҳбати қадим, ки дам барнаёрам ва қадам барнадорам, магар он гаҳ, ки сухан гуфта шавад бар одати маълуф ва тариқи маъруф, ки озӯрдани дӯстон ҷаҳл аст ва каффорати ямин саҳл...».

Забон дар даҳон, эй хирадманд, чӣст?
Калиди дари ганҷӣ соҳибҳунар.
Чу дар баста бошад, чӣ донад касе,
Ки ҷавҳарфурӯш аст ё пилавар

Агарчӣ пеши хирадманд хомӯшӣ адаб аст,
Ба вақти маслиҳат он беҳ, ки дар сухан кӯшӣ,
Ду чӣз тираи ақл аст: дам фурӯ бастан
Ба вақти гуфтану гуфтан ба вақти хомӯшӣ!

Филҷумла, забон аз муколимаи ӯ даркашидан қувват надоштам ва рӯй аз муҳодисаи ӯ гардонидан мурувват надонистам, ки ёр мувофиқ буду иродат содиқ.

Чу ҷанг оварӣ, бо касе барситез,
Ки аз вай гузират бувад ё гурез.

Ба ҳукми зарурат сухан гуфтем ва тафарруҷкунон берун рафтем дар фасли рабеъ, ки савлати бард орамида буд ва авони давлати вард расида:

Пероҳани барг бар дарахтон,
Чун ҷомаи иди некбахтон.

* * *

Аввали урдибиҳишти моҳи ҷалолӣ,
Булбул гӯянда бар манобири қазбон.
Бар гули сурх аз нам ӯфтода лаолӣ
Ҳамчу арақ бар узори шоҳиди ғазбон

Шабро ба бӯстони яке аз дӯстон иттифоқи мабит афтод, мавзее хушу хуррам ва дарахтони дилкаш дарҳам, гуфтӣ, ки хурдаи мино бар хокаш рехта ва иқди сурайё аз токаш овехта:

Он пур аз лолаҳои рангоранг,
В-ин пур аз меваҳои гуногун.
Бод дар сояи дарахтонаш,
Густаронида фарши бӯқаламун

Бомдодон, ки хотири бозомадан бар раъи нишастан ғолиб омад, дидамаш: домане гулу райҳон ва сунбулу займарон фароҳам оварда ва оҳанги руҷӯъ карда.
Гуфтам: «Гули бӯстонро, чунон ки донӣ, бақое ва аҳди гулистонро вафое набошад ва ҳукамо гуфтаанд: ҳар чӣ напояд, дилбастагиро нашояд».
Гуфто: «Тариқ чӣст?». Гуфтам: «Барои нузҳати нозирон ва фусҳати хотирон китоби «Гулистон» тавонам тасниф кардан, ки боди хазонро бар варақи ӯ дасти татовул набошад ва гардиши замон айши рабеашро ба тайши ҳариф мубаддал накунад.

Ба чӣ кор оядат зи гул табақе?
Аз Гулистони ман бубар варақе!
Гул ҳамин панҷ рӯзу шаш бошад,
В-ин Гулистон ҳамеша хуш бошад.

Ҳоле, ки ман ин ҳикоят бикардам, домани гул бирехт ва дар доманам овехт, ки алкариму изо ваада вафо ва фасле ду ҳамон рӯз иттифоқи баёз афтод дар ҳусни муоширату одоби муҳовират дар либосе, ки мутакаллимонро ба кор ояд ва мутарассилонро балоғат бияфзояд. Филҷумла, ҳанӯз аз гули бӯстон бақияте монда буд, ки китоби «Гулистон» тамом шуд...

Дигар арӯси фикри ман аз беҷамолӣ сар барнаёрад ва дидаи яъс аз пушти пои хиҷолат барнадорад ва дар зумраи соҳибдилон мутаҷаллӣ нашавад, магар он ки мутаҳаллӣ гардад...

Бар ҳар як аз соири бандагон ва ҳавошӣ хидмате мутаайин аст, ки агар дар адои бархе аз он таҳовун ва такосул раво доранд,дар маърази хитоб оянд ва дар маҳалли итоб магар бар ин тоифаи дарвешон, ки шукри неъмати бузургон воҷиб аст ва зикри ҷамилу дуои хайр ва адои чунин хидмате дар ғайбат авлотар аст, ки дар ҳазур ки он ба тасаннӯъ наздик аст ва ин аз такаллуф дур, ба иҷобат мақрун бод!

Пушти дутои фалак рост шуд аз хуррамӣ,
То чу ту фарзанд зод модари айёмро.
Ҳикмати маҳз аст агар лутфи ҷаҳонофарин,
Хос кунад бандае маслиҳати омро.
Давлати ҷовид ёфт, ҳар ки накӯном зист,
К-аз ақибаш зикри хайр зинда кунад номро.
Васфи туро гар кунанд, в-ар накунанд аҳли фазл,
Ҳоҷати машшота нест рӯи дилоромро.

...Тоифае аз ҳукамои Ҳиндустон дар фазоили Бузурҷмеҳр сухан мегуфтанд, ба охир ҷуз ин айбаш надонистанд, ки дар сухан гуфтан батеъ аст, яъне даранги бисьёр мекунад ва мустамеъро басе мунтазир бояд будан, то тақрири сухане кунад. Бузурҷмеҳр бишуниду гуфт:
«Андеша кардан, ки чӣ гӯям, беҳ аз пушаймонӣ хӯрдан, ки чаро гуфтам»,

Сухандони парварда, пири кӯҳан
Биандешад, он гаҳ бигӯяд сухан.
Мазан бетааммул ба гуфтор дам,
Накӯ гӯй, агар дер гӯӣ, чӣ ғам?
Биандеш в-онгаҳ баровар нафас,
В-аз он пеш бас кун, ки гӯянд: «Бас!»

Ба нутқ одамӣ беҳтар аст аз давоб,
Давоб аз ту беҳ, гар нагӯй савоб.

...Агар дар сиёқати сухан далерӣ кунам, шӯхӣ карда бошам ва бизоати музҷот ба ҳазрати азиз оварда ва шабаҳ дар бозори ҷавхариён ҷаве наярзад ва чароғ пеши офтоб партаве надорад ва манораи баланд дар домани кӯҳи Алванд паст намояд.

Ҳар ки гардан ба даъвӣ афрозад,
Хештанро ба гардан андозад.
Саъдӣ афтодаест озода,
Кас наёяд ба ҷанги афтода.
Аввал андеша в-он гаҳе гуфтор,
Пойбаст омадасту пас девор.

Нахлбандӣ донам, вале на дар бӯстон ва шохиде фурӯшам, вале на дар Канъон. Луқмонро гуфтанд: «Ҳикмат аз кӣ омӯхтӣ», гуфт: «Аз нобиноён, ки то ҷой набинанд, пой нaниҳанд». Мардит биёзмой, в-онгаҳ зан кун!

Гарчӣ шотир бувад хурӯс ба ҷанг,
Чӣ занад пеши бози рӯинчанг.

Аммо ба эътимоди вусъати ахлоқи бузургон, ки чашм аз авоиби зердастон бипӯшанд ва дар ифшои ҷароими кеҳтарон накӯшанд, калимае чанд ба тариқи ихтисор аз наводиру амсол ва шеъру ҳикоёт... дар ин китоб дарҷ кардем ва бархе аз умри гаронмоя бар ӯ ҳарҷ. Мӯҷиби таснифи китоб ин буд.

Бимонад солҳо ин назму тартиб,
Зи мо ҳар зарра хок афтода ҷое.
Ғараз нақшест, к-аз мо бозмонад,
Қи ҳастиро намебинам бақое.
Магар соҳибдиле рӯзе ба раҳмат
Кунад дар ҳаққи дарвешон дуое.

...Имъони назар дар тартиби китоб ва таҳзиби абвоби эҷоз аз он мухтасар омад, то ба малол наянҷомад:

Боби аввал — Дар сирати подшоҳон,
Боби дуйӯм — Дар ахлоқи дарвешон.
Боби сейӯм — Дар фазилати қаноат.
Боби чорӯм — Дар фавоиди хомӯшӣ.
Боби панҷӯм — Дар ишқ ва ҷавонӣ.
Боби шашӯм — Лар заъф ва пирӣ.
Боби ҳафтӯм — Дар таъсири тарбият.
Боби ҳаштӯм — Дар одоби сӯҳбат.

Дар он муддат, ки моро вақт хуш буд,
Зи ҳиҷрат шашсаду панҷоҳу шаш буд.
Муроди мо насиҳат буду гуфтем,
Ҳаволат бо худо кардему рафтем.

Б о б и а в в а л
ДАР СИРАТИ ПОДШОҲОН

Ҳ и к о я т

Подшоҳеро шунидам, ки ба куштани асире ишорат кард; бечора дар ҳолати навмедӣ маликро дашном додан гирифт ва сақат гуфтан, ки гуфтаанд: «Ҳар ки даст аз ҷон бишӯяд, ҳар чӣ дар дил дорад, бигӯяд».

Вақти зарурат чу намонад гурез,
Даст бигирад сари шамшери тез.

Малик пурсид: «Чӣ мегӯяд?». Яке аз вузарои некмаҳзар гуфт: «Эй худованд, ҳамегӯяд: «Валкозимин-ал-ғайз вал офина аннинноc». Маликро раҳмат омад ва аз сари хуни ӯ даргузашт. Вазири дигар, ки зидди ӯ буд, гуфт: «Абнои ҷинси моро нашояд дар ҳазрати подшоҳон чуз ба рост сухан гуфтан. Ин, маликро дашном дод ва носазо гуфт». Малик рӯй аз ин сухан дарҳам оварду гуфт: «Маро он дурӯғи вай писандидатар омад аз ин рост, ки ту гуфтӣ, ки рӯи он дар маслиҳате буд ва бинои ин бар хубсе ва хирадмандон гуфтаанд: «Дурӯғи маслиҳатомез беҳ, ки ростӣ фитнаангез...»

Бар тоқи айвони Фаридун навишта буд:
Ҷаҳон, эй бародар намонад ба кас,
Дил андар Ҷаҳонофарин банду бас!

Макун такя бар мулки дунёву пушт,
Ки бисёр кас чун ту парварду кушт.
Чу оҳанги рафтан кунад ҷони пок,
Чи бар тахт мурдан, чи бар руи хок.

Ҳ и к о я т

Яке аз мулуки Хуросон Маҳмуди Сабуктагинро ба хоб чунон дид, ки ҷумлаи вуҷуди ӯ рехта буд ва хокшуда, магар чашмони ӯ, ки ҳамчунон дар чашмхона ҳамегардид ва назар ҳамекард. Соири ҳукамо аз таъвили он фурӯ монданд магар дарвеше, ки шарти хидмат ба ҷой овард ва гуфт: «Ҳанӯз нигарон аст, ки мулкаш бо дигарон аст».

Бас номвар ба зери замин дафн кардаанд,
К-аз ҳастияш ба рӯи замин-бар нишон намонд.
В-он пири лошаро, ки супурданд зери хок,
Хокаш чунон бихӯрд, к-аз ӯ устухон намонд!
Зиндаст номи Фаррухи Нӯшервон ба хайр,
Гарчӣ басе гузашт, ки Нӯшервон намонд.
Хайре кун, эй фалону ғанимат шумор умр,
З-он пештар, ки бонг барояд: «фалон намонд».

Ҳ и к о я т
Маликзодаеро шунидам, ки кӯтоҳ буду хақир ва дигар бародаронаш баланду хубрӯй. Боре падар ба кароҳат ва истеҳкор дар ӯ назар мекард. Писар ба фаросат ва истибсор ба ҷой овард ва гуфт: «Эй падар, кутоҳи хирадманд беҳ ки нодони баланд. На хар чӣ ба қомат меҳтар, ба қимат беҳтар...

Он шунидӣ, ки лоғаре доно
Гуфт боре ба аблаҳе фарбеҳ:
«Аспи тозӣ агар заиф бувад,
Ҳамчунон аз тавилаи хар беҳ».

Падар бихандид ва аркони давлат биписандиданд ва бародарон ба ҷон биранҷиданд.

То мард сухан нагуфта бошад,

Айбу ҳунараш нуҳуфта бошад.
Ҳар беша гумон мабар, ки холист,
Шояд, ки паланг хуфта бошад.

Шунидам, ки маликро дар он қурб душмане саъб рӯй намуд. Чун лашкар аз ҳар ду тараф рӯй дар ҳам оварданд, аввал касе, ки ба майдон даромад, ин писар буд ва гуфт:

«Он на ман бошам, ки рӯзи ҷанг бинӣ пушти ман,
Он манам, к-андар миёни хоку хун бинӣ саре!
К-он ки ҷанг орад ба хуни хеш бозӣ мекунад,
Рӯзи майдон, в-он ки бигрезад ба хуни лашкаре».

Ин бигуфту бар сипоҳи душман зад ва тане чанд мардони корӣ бияндохт. Чун пеши падар омад, замини хидмат бибӯсиду гуфт:

«Эй ки шахси манат ҳақир намуд,
То дуруштӣ ҳунар напиндорӣ,
Аспи лоғармиён ба кор ояд
Рӯзи майдон на гови парворӣ».

Овардаанд, ки сипоҳи душман бисёр буду инон андак. Ҷамоате оҳанги гурез карданд, писар наърае заду гуфт: «Эй мардон, бикӯшед, то ҷомаи занон напӯшед!»
Саворонро ба гуфтани ӯ таҳаввур зиёдат гашт ва ба якбор ҳамла бурданд. Шунидам, ки ҳам дар он рӯз бар душман зафар ёфтанд. Малик (он писарро) сару чашмаш бибӯсиду дар канор гирифт ва ҳар рӯз назар беш кард, то валиаҳди хеш кард. Бародарон ҳасад бурданд ва заҳр дар таомаш карданд. Хоҳараш аз ғурфа бидид, дарича бар ҳам зад. Писар дарьёфт ва даст аз таом бозкашиду гуфт: «Маҳол аст агар ҳунарманд бимирад, ки беҳунар ҷои ӯ бигирад.

Кас наёяд ба зери сояи бум,
В-ар ҳумой аз ҷаҳон шавад маъдум.

Падарро аз ин ҳол огоҳӣ доданд. Бародаронашро бихонду гӯшмоле бавоҷиб бидод, пас ҳар якро аз атрофи билод ҳиссае марз муайян кард, то фитна бинишаст ва низоъ бархост, ки даҳ дарвеш дар гилеме бихусбанду ду

подшоҳ дар иқлиме нагунҷанд.

Нимноне гар хӯрад марди худой,
Базли дарвешон кунад ними дигар.
Мулки иқлиме бигирад подшоҳ,
Ҳамчунон дар банди иқлиме дигар.

Ҳ и к о я т
Тоифаи дуздони араб бар сари кӯҳе нишаста буданд ва манфази корвон баста ва раияти булдон аз макоиди эшон маъруб ва лашкари султон мағлуб. Ба хукми он, ки малозе манеъ аз қуллаи кӯҳе ба даст оварда буданд ва малчаву маъвои худ карда. Мудаббирони мамолики он тараф дар дафъи мазаррати эшон машварат карданд, ки агар ин тоифа ҳам бар ин насак рӯзгоре мудовимат намоянд, муқовимат мумтанеъ гардад:

Дарахте, ки акнун гирифтаст пой,
Ба нерӯи марде барояд зи ҷой,
В-араш хамчунон рӯзгоре ҳилӣ,
Ба гардунаш аз бех барнагсалӣ.
Сари чашма шояд гирифтан ба бел,
Чу пур шуд нашояд гузаштан ба пил.

Сухан бар он муқаррар шуд, ки якеро ба таҷассус баргумоштанд ва фурсат нигоҳ доштанд, то вақте ки бар сари қавме ронда буданду буқъа холӣ монда. Тане чанд мардони воқеадидаи ҷангозмуда бифиристоданд, то дар шеъби ҷабал пинҳон шуданд. Шабонгоҳ, ки дуздон бозомаданд сафаркардаву ғоратоварда, силоҳ бикушоданду рахти ғанимат биниҳоданд. Нахустин душмане, ки бар сари эшон тохт, хоб буд, чандон ки посе аз шаб бигузашт.

Қурси хуршед дар сиёҳӣ шуд,
Юнус андар даҳони моҳӣ шуд.

Мардони диловар аз камингоҳ бадар ҷастанд ва дасти ягон-ягон бар китф бастанд ва бомдодон ба даргоҳи малик ҳозир оварданд, ҳамаро куштан фармуд. Дар он миён ҷавоне буд: меваи унфувони шабобаш наврасида ва сабзаи гулистони узораш навдамида. Яке аз вузаро пои тахти маликро бӯса дод ВА рӯи шафоат бар замин ниҳоду гуфт: «Ин ҷавон ҳамчунин аз боғи

зиндагонӣ бар нахӯрдааст ва аз районичавонӣ таматтӯъ наёфта. Таваққӯъ ба карам ва ахлоқи худовандӣ чунон аст, ки ба бахшидани хуни ӯ бар банда миннат ниҳад.
Малик рӯй аз ин сухан дарҳам кашид ва мувофиқи раъи баландаш наомаду гуфт:

Партави некон нагирад ҳар ки буньёдаш бад аст.
Тарбият ноаҳлро чун гирдакон бар гунбад аст.

Насли фасоди инон мунқатеъ кардан авлотар аст ва бехи табори эшон баровардан, ки оташ нишондану ахгаргузоштан ва афъӣ куштану бачааш нигоҳ доштан кори хирадмандон нест.

Абр агар оби зиндагӣ борад,
Ҳаргиз аз шохи бед бар нахӯрӣ,
Бо фурӯмоя рӯзгор мабар,
К-аз наи бӯрьё шакар нахӯрӣ.

Вазир чун ин сухан бишунид, тавъану карҳанбиписандид ва бар ҳусни раъи малик офарин хонду гуфт: «Он чӣ худованд фармуд, айни ҳақиқат аст,ки агар дар силки сӯҳбати он бадон мунтазам мондӣ, табиати эшон гирифтӣ, аммо банда умедвор аст,ки ба ишрати солеҳон тарбият пазирад ва хӯи хирадмандон гирад, ки ҳанӯз тифл аст ва сирати бағью иноди он гурӯҳ дар ниҳоди ӯ мутамаккин нашудааст...»
Ин бигуфту тоифае аз нудамо ба шафоат ёр шуданд, то малик аз сари хуни ӯ даргузашт ва гуфт:«Бахшидам, агарчӣ маслиҳат надидам».

Донӣ, ки чӣ гуфт Зол бо Рустами гурд:
Душман натавон ҳақиру бечора шумурд.
Дидем басе, ки оби сарчашмаи хурд,
Чун бештар омад, шутуру бор бибурд.

Филҷумла, писарро ба нозу неъмат баровардан гирифт ва устоди адиб ба тарбияти ӯ насб кард, то ҳусни хитоб ва радди ҷавобаш даромӯхт ва соири одоби хидмати мулукаш таълим кард, чунон ки дар назари бузургон писанд омад. Боре вазир аз шамоили ӯ дар ҳазрати малик шаммае мегуфт, ки тарбияти оқилон дар ӯ асар кардааст ва чаҳли қадим аз ҷибиллати ӯ бадар бурда. Маликро аз ин сухан табассум омаду гуфт:

Оқибат гургзода гург шавад,
Гарчӣ бо одамӣ бузург шавад.

Соле ду бар ин баромад, тоифаи авбоши маҳаллат дар ӯ пайвастанд ва ақди мувофиқат бастанд, то ба вақти фурсат (он ҷавон) вазир ва ҳар ду писарашро бикушт ва неъмати беқиёс бардошту дар мағораи дуздон ба ҷои падар бинишаст ва осӣ шуд. Малик дасти таҳассур ба дандон газидан гирифт ва гуфт:

Шамшери нек з-оҳани бад чун кунад касе?
Нокас ба тарбият нашавад, эй ҳаким кас!
Борон, ки дар латофати табъаш хилоф нест,
Дар боғ лола рӯяду дар шӯрабум хас.

Замини шӯра сунбул барнаёрад,
Дар ӯ тухму амал зоеъ магардон!
Накӯӣ бо бадон кардан чунон аст,
Ки бад кардан ба ҷои некмардон.

Ҳ и к о я т
Сарҳангзодаеро дар сарои Ӯғулмиш дидам, ки ақлу қиёсат ва фаҳму фаросате зоидулвасф дошт, ҳам аз хурдӣ осори бузургӣ дар носияи ӯ пайдо.

Болои сараш зи ҳушмандӣ
Метофт ситораи баландӣ.

Филҷумла, мақбули назари султон омад, ки ҷамоли сурату маънӣ дошт ва хирадмандон гуфтаанд: «Тавонгарӣ ба ҳунар аст, на ба мол ва бузургӣ ба ақл аст, на ба сол». Абнои ҷинси ӯ бар мансаби ӯ ҳасад бурданд ва ба хиёнаташ муттаҳам карданд ва дар куштани ӯ саъи бефоида намуданд.
Душман чӣ кунад, чу меҳрубон бошад дӯст?
Малик пурсид, ки мӯҷиби хасмии инон дар ҳаққи ту чӣст? Гуфт: «Дар сояи давлати худовандӣ, дома мулкаху, хамгинонро розӣ кардам, магар ҳасудро, ки розӣ намешавад, илло ба заволи неъмати ман ва икболу давлати худовандӣ..,

Тавонам ин ки наёзорам андаруни касе,

Ҳасудро чӣ кунад, к-ӯ зи худ ба ранҷ-дар аст.
Бимир, то бираҳӣ, эй ҳасуд, к-ин ранҷест,
Ки аз машаққати он чуз ба марг натвон раст!

* * *

Шӯрбахтон ба орзу хоҳанд
Муқбилонро заволи неъмату ҷоҳ.
Гар набинад ба рӯз шабпарачашм,
Чашмаи офтобро чӣ гуноҳ?
Рост хоҳӣ ҳазор чашми чунон,
Кӯр беҳтар, ки офтоб сиёҳ!

Ҳ и к о я т

Якеро аз мулуки Аҷам ҳикоят кунанд, ки дасти татовул ба моли раият дароз карда буд ва ҷабру азият оғоз карда, то ба ҷое, ки халқ аз макоиди феълаш ба ҷаҳон бирафтанд ва аз қурбати ҷабраш роҳи ғурбат гирифтанд. Чун раият кам шуд, иртифои вилоят нуқсон пазируфт ва хазина тиҳӣ монд ва душманон зӯр оварданд.

Ҳар ки фарьёдраси рӯзи мусибат хоҳад,
Гӯ: дар айёми саломат ба ҷавонмардӣ кӯш.
Бандаи ҳалқабагӯш ар нанавозӣ, биравад,
Лутф кун, лутф, ки бегона шавад ҳалқа ба гӯш!

Боре ба маҷлиси ӯ китоби «Шоҳнома» мехонданд дар заволи мамлакати Заҳҳок ва аҳди Фиридун. Вазир маликро пурсид: «Ҳеҷ тавон донистан, ки Фиридун, ки ганҷу мулку ҳашам надошт, чӣ гуна бар ӯ мамлакат муқаррар шуд?» Гуфт: «Он чунон ки шунидӣ халқе бар ӯ ба таассуб гирд омаданд ва тақвият карданд, подшоҳӣ ёфт». Гуфт: «Эй малик, чун гирд омадани халқе мӯҷиби подшоҳист, ту мар халқро парешон барои чӣ мекунӣ? Магар сари подшоҳӣ кардан надорӣ?

Ҳамон беҳ, ки лашкар ба ҷон парварӣ,
Ки султон ба лашкар кунад сарварӣ»,

Малик гуфт: «Мӯҷиби гирд омадани сипоҳу раият чӣ бошад?» Гуфт: «Подшоҳро карам бояд, то бар ӯ гирд оянд, ва раҳмат то дар паноҳи давлаташ эмин нишинанд ва туро ин ҳар ду нест.

Накунад ҷаврпеша султонӣ,
Ки наояд зи гург чӯпонӣ.
Подшоҳе, ки тарҳи зулм афканд,
Пои девори мулки хеш биканд».

Маликро панди вазири носеҳ мувофиқи табъи мухолиф наомад: рӯй аз ин сухан дарҳам кашиду ба зиндонаш фиристод. Басе барнаомад ки банӣ ами султон ба мунозиат хостанд ва ба муқовимат лашкар оростанд ва мулки падар хостанд. Қавме, ки аз дасти татовули ӯ ба ҷон омада буданд ва парешон шуда, бар эшон гирд омаданд ва тақвият карданд, то мулк аз тасарруфи ин бадар рафт ва бар онон муқаррар шуд.

Подшоҳе, к-ӯ раво дорад ситам бар зердаст,
Дӯстдораш рӯзи сахтӣ душмани зӯровар аст.
Бо раият сулҳ кун в-аз ҷанги хасм эмин нишин,
З-он ки шоҳаншоҳи одилро раият лашкар аст,

Ҳ и к о я т
Подшоҳе бо ғуломе аҷамӣ дар киштӣ нишаст ва ғулом дигар дарьё надида буд ва меҳнати киштӣ наёзмуда. Гиряву зорӣ дарниҳод ва ларза бар андомаш афтод, чандон ки мулотифат карданд, ором намегирифт ва айши малик аз ӯ мунағғас буд. Чора надонистанд. Ҳакиме дар он киштӣ буд, маликро гуфт:
«Агар фармон деҳӣ, ман ӯро ба тариқе хомӯш гардонам». Гуфт: «Ғояти лутфу карам' бошад». Бифармуд, то ғуломро ба дарьё андохтанд, боре чанд ғӯта хӯрд, мӯяш гирифтанду пеши кишти оварданд, ба ду даст дар суккони киштӣ овехт, чун баромад, ба гӯшае бинишаст ва ором ёфт. Маликро аҷаб омад, (аз ҳаким) пурсид: «Дар ин чӣ ҳикмат буд?» Гуфт: «Аз аввал меҳнати ғарқ шудан начашида буд ва қадри саломати кишти намедонист. Ҳамчунин қадри офият касе донад, ки ба мусибате гирифтор ояд.

Эй сер, туро нони ҷавон хуш нанамояд,
Маъшуқи ман аст он, ки ба наздики ту зишт аст,
Ҳурони биҳиштиро дӯзах бувад аъроф,
Аз дӯзахиён пурс, ки аъроф биҳишт аст!

* * *

Фарқ аст миёни он ки ёраш дар бар,
То он ки ду чашми интизораш бар дар.

Ҳ и к о я т
Ҳурмузро гуфтанд: «Вазирони падарро чӣ хато диди, ки баид фармуди?» Гуфт: «Хатое маълум накардам ва лекин дидам, ки маҳобати ман дар дили эшон бекарон аст ва бар аҳди ман эътимоди куллӣ надоранд, тарсидам, ки аз бими газанди хеш оҳанги ҳалоки ман кунанд, пас қавли ҳукаморо кор бастам ки гуфтаанд:

Аз он, к-аз ту тарсад, битарс, эй ҳаким!
В-агар бо чун ӯ сад бароӣ ба ҷанг!
Набинӣ, ки чун гурба оҷиз шавад,
Барорад ба чангол чашми паланг.
Аз он мор бар пойи роъӣ занад,
Ки тарсад сарашро бикӯбад ба санг.

Ҳ и к о я т
Яке аз мулуки араб ранҷур буд дар ҳолати пирӣ, ва умеди зиндагонӣ қатъ карда, ки саворе аз дар даромаду башорат дод, ки фалон қалъаро ба давлати худованд кушодем ва душманон асир омаданду сипоҳ ва раияти он тараф ба ҷумлагӣ мутеи фармон гаштанд. Малик нафасе сард бароварду гуфт: «Ин мужда маро нест, душманонамрост, яъне ворисони мамлакат.

Бад-ин умед ба сар шуд, дареғ умри азиз:
Ки он чӣ дар дилам аст, аз дарам фароз ояд.
Умеди баста баромад, вале чӣ фоида з-онк,
Умед нест, ки умри гузашта бозояд».

Ҳ и к о я т
Бар болини турбати Яҳъё-пайғамбар мӯътакиф будам дар ҷомеи Димишқ, ки яке аз мулуки араб, ки ба беинсофӣ мансуб буд, иттифоқан ба зиёрат омаду намоз кард ва ҳоҷат хост...
Он гоҳ маро гуфт: «Аз он ҷо ки ҳиммати дарвешон аст ва сидқи муомилати эшон, хотире ҳамроҳи ман кунед ки аз душмани саъб андешанокам».
Гуфтамаш:
«Бар раияти заиф раҳмат кун, то аз душмани қавӣ заҳмат набинӣ!»

Ба бозувони тавонову қуввати сари даст,
Хатост панҷаи мискини нотавон бишкаст.
Битарсад он, ки бар афтодагон набахшояд,
Ки гар зи пой дарояд касаш нагирад даст.
Ҳар он, ки тухми бадӣ кишту чашми некӣ дошт.
Димоғи беҳуда пухту хаёли ботил баст.
Зи гӯш пунба бурун ору доди халқ бидеҳ,
В-агар ту менадиҳӣ дод, рӯзи доде ҳаст!

* * *

Банӣ одам аъзои якдигаранд,
Ки дар офариниш зи як гавҳаранд.
Чу узве ба дард оварад рӯзгор,
Дигар узвҳоро намонад қарор.
Ту к-аз меҳнати дигарон беғамӣ,
Нашояд, ки номат ниҳанд одамӣ!

Ҳ и к о я т

Дарвеше мустаҷобуддаъва дар Бағдод падид омад. Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуфро хабар карданд, бихондашу гуфт:«Дуои хайре бар ман бикун!» Гуфт: «Худоё, ҷонаш биситон!» Гуфт: «Аз баҳри худо, ин чӣ дуост?» Гуфт: «Ин дуои хайр аст туро ва ҷумлаи мусулмононро!»

Эй забардасти зердастозор!
Гарм то кай бимонад ин бозор?
Ба чӣ кор оядат ҷаҳондорӣ?
Мурданат беҳ, ки мардумозорӣ!

Ҳ, и к о я т

Яке аз мулуки беинсоф, порсоеро пурсид: «Аз ибодатҳо кадом фозилтар аст?» Гуфт: «Туро хоби нимрӯз, то дар он як нафас халқро наёзорӣ!»

Золимеро хуфта дидам ними рӯз,
Гуфтам: ин фитнаст, хобаш бурда беҳ.
В-он, ки хобаш беҳтар аз бедорӣ аст,
Он чунон бадзиндагонӣ мурда беҳ!

Ҳи к о я т

Яке аз подшоҳони пешин дар риояти мамлакат сустӣ кардӣ ва лашкар ба

сахтӣ доштӣ. Лоҷарам душмане саъб рӯй намуд, ҳама пушт бидоданд.

Чу доранд ганҷ аз сипоҳӣ дареғ,
Дареғ оядаш даст бурдан ба теғ.

Якеро аз онон, ки ғадр карданд, бо ман дӯстӣ буд, маломат кардаму гуфтам: «Дун аст ва бесипосу сифла ва ноҳақшинос, ки ба андак тағьири ҳол аз махдуми қадим баргардад ва ҳуқуқи неъмати солҳо дарнавардад». Гуфт: «Агар ба карам маъзур дорй, шояд, ки аспам дар ин воқеа беҷав буд ва намадзинам ба гарав ва султон, ки ба зар бо сипоҳӣ бахилӣ кунад, бо ӯ ба ҷон ҷавонмардӣ натавон кард».

Зар бидеҳ марди сипоҳиро, то сар бинидад,
В-агараш зар надеҳӣ, сар бинидад дар олам.

Ҳ и к о я т

Сиёҳгӯшро гуфтанд: «Туро мулозимати сӯҳбати шер ба чӣ ваҷҳ ихтиёр афтод?». Гуфт: «То фазлаи сайдаш мехӯрам ва аз шарри душманон' дар паноҳи давлати ӯ зиндагонӣ мекунам». Гуфтанд: «Акнун, ки ба зилли ҳимояташ даромадӣ ва ба шукри неъматаш эътироф кардӣ, чаро наздиктар наёӣ, то ба ҳалқаи хосонат дарорад ва аз бандагони мухлисат шуморад?». Гуфт: «Ҳамчунон аз батши ӯ эмин нестам».

Агар сад сол габр оташ фурӯзад,
Ба як дам, к-андар ӯ афтад, бисӯзад.

Афтад, ки надими ҳазрати султонро зар биёяд ва бошад, ки сар биравад ва ҳукамо гуфтаанд: Аз талаввуни табъи подшоҳон барҳазар бояд будан, ки вақте ба саломе биранҷанд ва дигар вақт ба дашноме хилъат диҳанд ва овардаанд, ки зарофати бисьёр кардан ҳунари надимон асту айби ҳакимон».

Ту бар сари қадри хештан бошу виқор,
Бозию зарофат ба надимон бигузор!

Ҳ и к о я т

Яке аз рафиқон шикояти рӯзгори номусоид ба назди ман овард, ки кифофи андак дорам ва аёли бисёр ва тоқати бори фоқа намеорам ва борҳо дар дилам омад, ки ба иқлиме дигар накл кунам, то дар ҳар он сурат, ки

зиндагонӣ карда шавад касеро бар неку бади ман иттилоъ набошад.

Бас гурсна хуфт, кас надонист, ки кист?
Бас ҷон ба лаб омад, ки бар ӯ кас нагирист.

Боз аз шамотати аъдо барандешам, ки ба таъна дар қафои ман бихананд ва саъи маро дар ҳаққи аёл бар адами мурувват ҳамл кунанд ва гӯянд:

Мабин он беҳамиятро, ки ҳаргиз
Нахоҳад дид рӯи некбахтӣ,
Таносонӣ гузинад хештанро,
Зану фарзанд бигзорад ба сахтӣ,

Ва дар илми муҳосибат, чунон ки маълум аст, чизе донам. Агар ба ҷоҳи шумо шуғле муайян шавад, ки мӯҷиби ҷамъияти хотир бошад, бақияти умр аз ӯҳдаи шукри он неъмат берун омадан натавонам». Гуфтам: «Амали подшоҳ, эй бародар, ду тараф дорад: умеди нон ва бими ҷон ва хилофи раъйи хирадмандон аст, бад-он умед дар ин бим афтодан.

Кас наёяд ба хонаи дарвеш,
Ки хироҷӣ замину боғ бидеҳ.
Ё ба ташвишу ғусса розӣ бош,
Ё ҷигарбанд пеши зоғ бинеҳ».

Гуфт: «Ин муносиби ҳоли ман нагуфтӣ ва ҷавоби саволи ман наёвардӣ. Нашунидаӣ, ки ҳар ки хиёнат варзад, пушташ аз ҳисоб биларзад.

Ростӣ мӯҷиби ризои худост,
Кас надидам, ки гум шуд аз раҳи рост.

Ва ҳукамо гӯянд: «Чор кас аз чор кас ба ҷон биранҷанд: ҳаромӣ аз султон ва дузд аз посбон ва фосиқ аз ғаммоз ва руспӣ аз мӯҳтасиб, ва онро, ки ҳисоб пок аст, аз муҳосиба чӣ бок аст?

Макун фарохравӣ дар амал, агар хоҳӣ,
Ки вақти рафъи ту бошад маҷоли душман танг.
Ту пок бошу мадор аз кас, эй бародар, бок!
Зананд ҷомаи нопок гозурон бар санг».

Гуфтам: «Ҳикояти он рӯбоҳ муносиби ҳоли туст, ки дидандаш гурезон ва бехештан — афтону хезон. Касе гуфташ: «Чӣ офат аст, ки мӯҷиби чандин махофат аст?» Гуфто: «Шунидаам, ки шутурро ба сухра мегиранд». Гуфт: «Эй сафеҳ, шутурро бо ту чӣ муносибат асту туро бо чӣ мушобеҳат?». Гуфт; «Хомӯш, ки агар ҳасудон ба ғараз гӯянд «ин ҳам бачаи шутур аст» ва гирифтор оям, кӣ ғами тахлиси ман дорад, то тафтиши ҳоли ман кунад ва то тарёк аз Ироқ оварда шавад, моргазида мурда бувад».
Туро ҳамчунин фазл асту диёнату тақво ва амонат, аммо мутааннитон дар каминанд ва муддаиён гӯшанишин, агар он чӣ ҳусни сирати туст, ба хилофи он тақрир кунанд ва дар маърази хитоби подшоҳ афтӣ, дар он ҳолат киро маҷоли мақолат бошад? Пас маслиҳат он бинам, ки мулки қаноатро ҳаросат кунӣ ва тарки раёсат гӯӣ.

Ба дарё-дар манофеъ бешумор аст,
В-агар хоҳӣ саломат, бар канор аст».

Рафиқ ин сухан бишуниду ба ҳам баромад ва рӯй аз ҳикояти ман дар ҳам кашид ва суханҳои ранҷишомез гуфтан гирифт, ки ин чӣ ақлу кифоят аст ва фаҳму дироят? Қавли ҳукамо дуруст омад, ки гуфтаанд: «Дӯстон дар зиндон ба кор оянд, ки бар суфра ҳамаи душманон дӯст намоянд».

Дӯст машмор он ки дар неъмат занад
Лофи ёрию бародархондагӣ.
Дӯст он бошад, ки гирад дасти дӯст
Дар парешонҳолию дармондагӣ.

Дидам, ки мутағайир мешавад ва насиҳат ба ғараз мешунавад, ба наздики Соҳибдевон рафтам, ба собиқаи маърифате, ки дар миёни мо буд, сурати ҳолаш баён кардам ва аҳлияту истеҳқоқаш бигуфтам, то ба кори мухтасаре насб карданд. Чанде бар ин баромад, лутфи табъашро бididанд ва ҳусни тадбирашро биписандиданд ва кораш аз он даргузашт, ба мартабате волотар аз он мутамаккин шуд. Ҳамчунин наҷми саодаташ дар тараққӣ буд, то ба авҷи иродат бирасид ва муқарраби ҳазрати султон ва мушорунилайҳ ва мӯътамадуналайҳ гашт. Бар саломати ҳолаш шодмонӣ кардам ва гуфтам:

Зи кори баста маяндешу дил шикаста мадор,
Ки оби чашмаи ҳайвон даруни торикист.

* * *

Манишин рӯтуруш аз гардиши айём, ки сабр,
Гарчӣ талх аст валекин бари ширин дорад.

Дар он қурбат маро бо тоифаи ёрон иттифоқи сафар афтод. Чун аз зиёрати Макка бозомадам, ду манзилам истиқбол кард. Зоҳири ҳолашро дидам: парешон ва дар ҳайати дарвешон. Гуфтам: «Чӣ ҳолат аст?»
Гуфт: «Он чунон ки ту гуфтӣ, тоифае ҳасад бурданд ва ба хиёнатам мансуб карданд ва малик... дар кашфи ҳақиқати он истиксо нафармуд ва ёрони қадиму дӯстони ҳамим аз калимаи ҳақ хомӯш шуданд ва сӯҳбати дерин фаромӯш карданд.

Набинӣ, ки пеши худованди ҷоҳ,
Ниёишкунон даст бар бар ниҳанд;
Агар рӯзгораш дарорад зи пой,
Ҳама оламаш пой бар сар ниҳанд.

Филҷумла, ба анвои уқубат гирифтор будам, то дар ин ҳафта ки муждаи саломати ҳуҷҷоҷ бирасид, (шоҳ) аз банди гаронам халос кард ва мулки маврусам хос. Гуфтам: «Он навбат ишорати ман қабулат наёмад, ки гуфтам: «Амали подшоҳон чун сафари дарьёст хатарнок ва судманд: ё ганҷ баргирӣ ё дар тилисм бимирӣ.

Ё зар ба ҳар ду даст кунад хоҷа дар канор,
Ё мавҷ рӯзе афканадаш мурда бар канор».

Маслиҳат надидам аз ин беш реши дарунаш ба маломат харошидан ва намак пошидан, бад ин калима ихтисор кардам:

«Надонистӣ, ки бинӣ банд бар пой
Чу дар гӯшат наёмад панди мардум;
Дигар раҳ, чун надорӣ тоқати неш,
Макун ангушт дар сӯрохи каждум!»

Ҳ и к о я т

Овардаанд, ки Нӯшервони одилро дар шикоргоҳе сайде кабоб карданд ва намак набуд. Ғуломе ба рӯсто рафт, то намак орад, Нӯшервон гуфт: «Намак ба қимат биситон, то расме нашавад ва деҳ хароб нагардад». Гуфтанд: «Аз

ин қадар чӣ халал ояд?» Гуфт:
«Буньёди зулм дар чаҳон аввал андаке будааст, ҳар ки омад бар ӯ мазиде кард, то бадин ғоят расид».

Агар зи боғи раият малик хӯрад себе,
Бароваранд ғуломони ӯ дарахт аз бех.
Ба панҷ байза, ки султон ситам раво дорад,
Зананд лашкариёнаш ҳазор мурғ ба сех,

Ҳ и к о я т
Омилеро шунидам, ки хонаи раият хароб кардӣ, то хазонаи султон обод кунад. Бехабар аз қавли ҳакимон, ки гуфтаанд: «Ҳар кӣ худойро биёзорад, то дили халқе ба даст орад, худованди таоло ҳамон халқро бар ӯ гуморад, то димор аз рӯзгораш барорад»,

Оташи сӯзон накунад бо сипанд,
Он чӣ кунад дуди дили дардманд.

Сари ҷумлаи ҳайвонот, гӯянд, ки шер аст ва камтарини ҷонварон хар ва ба иттифоқ хари борбар беҳ ки шери мардумдар.

Мискин хар агарчӣ бетамиз аст,
Чун бор ҳамебарад азиз аст.
Говону харони борбардор
Беҳ з-одамиёни мардумозор.

Бозомадем ба ҳикояти вазири ғофил. Маликро тарфе аз замоими ахлоқи ӯ ба қароин маълум шуд, дар шиканҷа кашиду ба анвои уқубат бикушт.

Ҳосил нашавад ризои султон,
То хотири бандагон наҷӯӣ.
Хоҳӣ, ки худой бар ту бахшад,
Бо халқи худой кун накӯӣ.

Овардаанд, ки яке аз ситамдидагон бар у бигзашт, на дар ҳоли табоҳи ӯ тааммул карду гуфт:

На ҳар ки қуввати бозую мансабе дорад,

Ба салтанат бихӯрад моли мардумон ба гизоф ,
Тавон ба халқ фурӯ бурдан устухони дурушт,
Вале шикам бидарад, чун бигирад андар ноф.

Намонад ситамгори бадрӯзгор,
Бимонад бар ӯ лаънати пойдор.

Ҳ и к о я т

Мардумозореро ҳикоят кунанд, ки санге бар сари солеҳе зад, Дарвешро маҷоли интиқом набуд, сангро нигоҳ ҳамедошт, то замоне, ки маликро бар он лашкарӣ хашм омаду дар чоҳ кард. Дарвеш андар омаду санг дар сараш кӯфт. Гуфто: «Ту кистӣ ва маро ин санг чаро задӣ? Гуфт: «Ман фалонам ва ин ҳамон санг аст, ки дар фалон таърих бар сари ман задӣ». Гуфт: «Чандин рӯзгор кучо будӣ?». Гуфт: «Аз чоҳат меандешидам, акнун ки дар чоҳат дидам, фурсат ғанимат донистам».

Носазоеро, ки бинӣ бахтьёр,
Оқилон таслим карданд ихтиёр.
Чун надорӣ нохуни дарранда тез,
Бо бадон он беҳ, ки кам гирӣ ситез!
Хар кӣ бо пӯлод бозу панҷа кард,
Соиди симини худро ранҷа кард.
Бош, то дасташ бибандад рӯзгор,
Пас ба коми дӯстон мағзаш барор!

Ҳи к о я т

Золимеро ҳикоят кунанд, ки ҳезуми дарвешон харидӣ ба ҳайф ва тавонгаронро додӣ ба тарҳ. Сохибдиле бар ӯ гузар карду гуфт:

Морӣ ту, ки ҳар киро бубинӣ бизанӣ.
Ё бум, ки ҳар куҷо нишинӣ, биканӣ.

* * *

Зӯрат ар беш меравад бо мо,
Бо худованди ғаибдон наравад.
Зӯрмандӣ макун бар аҳли замин,
То дуое бар осмон наравад!

Ҳоким аз гуфтани ӯ биранчӣд ва рӯй аз насиҳати ӯ дар ҳам кашиду бар ӯ

илтифот накард. То шабе оташи матбах дар анбори ҳезумаш афтод ва соири амлокаш бисӯхт ва аз бистари нармаш ба хокистари гарм нишонд. Иттифоқан ҳамон шахс бар ӯ бигузашту дидаш, ки бо ёрон ҳамегуфт: «Надонам, ин оташ аз кучо дар сарои ман афтод?» Гуфт: «Аз дуди дили дарвешон».

Ҳазар кун зи дарди дарунҳои реш
Ки реши дарун оқибат сар кунад.
Баҳам бармакун то тавонӣ диле,
Ки оҳе ҷаҳоне ба ҳам баркунад.

Бар тоҷи Кайхисрав навишта буд:

Чӣ солҳои фаровону умрҳои дароз.
Ки халқ бар сари мо бар замин бихохад рафт.
Чунон ки даст ба даст омадаст мулк ба мо.
Ба дастҳои дигар ҳамчунин бихоҳад рафт.

Ҳ и к о я т

Дарвеше муҷаррад ба гӯшаи саҳрое нишаста буд. Подшоҳе бар ӯ бигузашт. Дарвеш, аз он ҷо, ки фароғи мулки қаноат аст, сар бар наёварду илтифот накард. Султон, аз он ҷо, ки сатвати салтанат аст,биранҷиду гуфт: «Ин тоифаи хирқапӯшон бар мисоли ҳайвонанд ва аҳлияту одамият надоранд». Вазир наздикаш омаду гуфт: «Эй чавонмард! Султони рӯи замин бар ту гузар кард, чаро хидмате накардӣ ва шарти адаб ба ҷой наёвардӣ?» Гуфт: «Султонро бигӯй таваққӯи хидмат аз касе дор, ки таваккӯи неъмат аз ту дорад ва дигар бидон, ки мулук аз баҳри поси раиятанд, на раият аз баҳри тоати мулук!

Подшоҳ посбони дарвеш аст,
Гарчӣ ромиш ба фарри давлати ӯст.
Гӯспанд аз барои чӯпон нест,
Балки чӯпон барои хидмати ӯст.

Яке имрӯз комрон бинӣ,
Дигареро дил аз мучоҳида реш.
Рӯзаке чанд бош , то бихӯрад
Хок мағзи сари хаёландеш.

Фарқи шоҳию бандагӣ бархост,
Чун қазои навишта омад пеш.
Гар касе хоки мурда бозканад,
Нашиносад тавонгару дарвеш».

Маликро гуфти дарвеш устувор омад. Гуфт: «Чӣзе аз ман бихоҳ!» Гуфт: «Он ҳамехоҳам, ки дигар бора заҳмати ман надиҳӣ». Гуфт: «Маро панде бидеҳ».Гуфт:

Дарьёб кунун, ки неъматат ҳаст ба даст,
К-ин давлату мулк меравад даст ба даст!

Ҳикоят
Подшоҳе ба куштани бегуноҳе фармон дод. Гуфт:
«Эй малик, ба мӯҷиби хашме, ки туро бар ман аст, озори худ маҷӯй, ки ин уқубат бар ман ба як нафас ба сар ояду базаҳи он бар ту ҷовид бимонад.

Даврони бақо чу боди саҳро бигузашт,
Талхиву хушиву зишту зебо бигузашт.
Пиндошт ситамгар, ки ҷафо бар мо кард,
Бар гардани у бимонду бар мо бигузашт».

Маликро насиҳати ӯ судманд омаду аз сари хуни ӯ бархост.

Ҳ и к о я т
Шайёде гесувон бофт, ки ман алавиям ва бо қофилаи Ҳиҷоз ба шаҳр даромад, ки аз ҳаҷ ҳамеоям ва қасидае пеши малик бурд, ки ман гуфтаам. (Подшоҳ) неъмати бисьёраш фармуд ва икром кард. Яке аз нудамои ҳазрати подшоҳ, ки дар он сол аз сафари дарё омада буд, гуфт: «Ман ӯро иди азҳо дар Басра дидам, Ҳоҷӣ чӣ гуна бошад?» Дигаре гуфто: «падараш насронӣ буд дар Малатия, писари шариф чӣ гуна бошад?» Ва шеърашро ба девони Анварӣ ёфтанд. Малик фармуд, то бизанандаш ва нафӣ кунанд, то чандин дурӯғ дарҳам чаро гуфт? (Шайёд) гуфт: «Эй худованди рӯи замин! Як суханат дигар дар хидмат бигӯям, агар рост набошад, ба ҳар укубат, ки фармоӣ, сазоворам»! Гуфт: «Бигӯ, то он чӣст?» Гуфт:

«Ғарибе гарат мост пеш оварад,

Ду паймона об асту як чумча дӯғ,
Гар аз банда лағве шуниди, бубахш,
Ҷаҳондида бисёр гӯяд дурӯғ!»

Маликро ханда гирифт ва гуфт: «Аз ин росттар сухан дар умри худ нагуфтӣ». Фармуд то он чӣ маъмули ӯст, муҳайё доранд ва ба хушӣ биравад.

Ҳикоят
Бо тоифаи бузургон ба киштӣ нишаста будам. Завраққе дар паи мо ғарк шуд, ду бародар ба гирдобе дарафтоданд. Яке аз бузургон гуфт маллоҳро: «Бигир ин ҳардувонро, ки ба ҳар як панҷоҳ динорат диҳам». Маллоҳ дар об афтод ва то якеро бираҳонид,он дигар ҳалок шуд. Гуфтам: «Бақияи умраш намонда буд, аз ин сабаб дар гирифтани ӯ таъхир кардӣ ва дар он дигар таъҷил». Маллоҳ бихандиду гуфт: «Он чӣ ту гуфтӣ, яқин аст ва дигар майли хотир ба раҳонидани ин бештар буд, ки вақте дар биёбоне монда будам, маро бар шутур нишонд ва аз дасти он дигар тозиёнае хӯрда будам дар тифлӣ…

То тавонӣ даруни кас махарош,
К-андар ин роҳ хорҳо бошад.
Кори дарвеши мустаманд барор,
Ки туро низ корҳо бошад».

Ҳикоят
Ду бародар (буданд): яке хидмати султон карди ва дигар ба зӯри бозу нон хӯрдӣ. Боре тавонгар гуфт дарвешро, ки: «чаро хидмат накунӣ, то аз машаққати кор кардан бираҳӣ». Гуфт: «Ту чаро кор накуни, то аз мазаллати хидмат раҳоӣ ёбӣ, ки хирадмандон гуфтаанд: «Нони худ хӯрдану нишастан, беҳ ки камари заррин ба хидмат бастан».

Ба даст оҳани тафта кардан хамир,
Беҳ аз даст бар сина пеши амир.

Умри гаронмоя дар ин сарф шуд,
То чӣ хӯрам сайфу чӣ пӯшам шито?
Эй шиками хира, ба ноне бисоз,
То накунӣ пушт ба хидмат дуто!»

Ҳ и к о я т

Гурӯҳе ҳукамо ба ҳазрати Кисро ба маслиҳате дар сухан ҳамегуфтанд ва Бузурҷмеҳр, ки меҳтари эшон буд, хомӯш. Гуфтандаш: «Чаро бо мо дар ин баҳс сухан нагӯӣ?» Гуфт: «Вазирон бар мисоли атиббоанд ва табиб дору надиҳад ҷуз сақимро. Пас, чун бинам, ки раъи шумо барсавоб аст, маро бар сари он сухан гуфтан ҳикмат набошад.

Чу коре бе фузули ман барояд
Маро дар вай сухан гуфтан нашояд.
В-агар бинам, ки нобинову чоҳ аст,
Агар хомӯш биншинам, гуноҳ аст!»

Ҳикоят

Ҳорунаррашидро чун мулки Миср мусаллам шуд, гуфт: «Ба хилофи он тоғӣ, ки ба ғурури мулки Миср даъвии худоӣ кард, набахшам ин мамлакатро, магар ба хасистарини бандагон». Сиёҳе дошт — номи ӯ Хасиб. Мулки Миср ба вай арзонӣ дошт ва гӯянд ақлу дирояти ӯ то ба ҷое буд, ки тоифаи ҳурроси Миср шикоят овардандаш, ки пунба кошта будем борон бевақт омаду (аз беобӣ) талаф шуд. Гуфт: «Пашм боистӣ коштан, то талаф нашудӣ». Донишманде ин сухан бишуниду гуфт:

Агар рӯзӣ ба дониш дарфузудӣ,
Зи нодон тангрӯзитар набудӣ.
Ба нодон онҷунон рӯзӣ расонад,
Ки сад доно дар ӯ ҳайрон бимонад...

Ҳикоят

Искандари румиро пурсиданд: «Диёри Машриқу Мағриб ба чӣ гирифтӣ, ки мулуки пешинро хазоину умру лашкар беш аз ин будааст ва чунин фатҳе муяссар нашуд?» Гуфто: «Ба авни худои азза ва ҷалла ҳар мамлакатеро, ки гирифтам, раъияташ наёзурдам ва номи подшоҳон чуз ба накӯӣ набурдам!»

Бузургаш нахонанд аҳли хирад,
Ки номи бузургон ба зиштӣ барад.

Б о б и   д у ю м
ДАР АХЛОҚИ ДАРВЕШОН

Ҳ и к о я т

Дузде ба хонаи порсое даромад, чандон ки ҷуст, чӣзе наёфт, дилтанг шуд. Порсо хабар шуд. Гилеме, ки бар он хуфта буд, дар роҳи дузд андохт, то маҳрум нашавад.

Шунидам, ки мардони роҳи худо
Дили душманонро накарданд танг.
Туро кай муяссар шавад ин мақом,
Ки бо дӯстонат хилоф асту чанг.

Маваддати аҳли сафо чӣ дар рӯю чӣ дар қафо, на чунон, ки аз пасат айб гиранду пешат миранд.

Дар баробар чу гӯсфанди салим ,
Дар қафо ҳамчу гурги мардумхор.

Ҳар кӣ айби дигарон пеши ту оварду шумурд,
Бегумон, айби ту пеши дигарон хоҳад бурд.

Тане чанд аз равандагон муттафиқи саёҳат буданд ва шарики ранҷу роҳат. Хостам то мурофиқат кунам, мувофиқат накарданд. Гуфтам: «Аз карами ахлоқи бузургон баид аст рӯй аз мусоҳибати мискинон тофтан ва фоида дареғ доштан, ки ман дар нафси хеш ин қудрату суръат мешиносам, ки дар хидмати мардони порсо ёри шотир бошам, на бори хотир».
Яке з-он миён гуфт: Аз ин сухан, ки шунидӣ, дил танг мадор, ки дар ин рӯзҳо дузде ба сурати дарвешон баромада, худро дар силки сӯхбати мо мунтазам кард.

Чӣ донанд мардум, ки дар ҷома кист?
Нависанда донад, ки дар нома чӣст?

Ва аз он ҷо, ки саломати ҳоли дарвешон аст, гумони фузулаш набурданд ва ба ёрӣ қабулаш карданд.

Сурати ҳоли орифон далқ аст,
Ин қадар бас, ки рӯй дар халқ аст.
Дар амал кӯшу ҳар чӣ хоҳӣ пӯш,
Тоҷ бар сар неҳу алам бар дӯш.
Тарки дуньёву шаҳват асту ҳавас,
Порсоӣ на тарки ҷомаву бас.
Дар гажоганд мард бояд буд,
Бар муханнас силоҳи ҷанг чӣ суд?»

Рузе то ба шаб рафта будем ва шабонгоҳ ба пои ҳисор хуфта, дузде бетавфиқ ибриқи рафиқ бардошт, ки ба таҳорат меравам ва (лекин) ба ғорат мерафт.

Порсо бин, ки хирқа дар бар кард,
Ҷомаи Каъбаро ҷули хар кард.

Чандон ки аз назари дарвешон ғоиб шуд, ба бурҷе бар рафт ва дурҷе бидуздид, то рӯз равшан шуд, он торикрав маблағе роҳ рафта буд ва рафиқони бегуноҳ хуфта. Бомдодон ҳамаро ба қалъа даровардаңду бизадаңду ба зиндон карданд. Аз он таърих тарки сӯҳбат гуфтему тариқи узлат гирифтем.

Чу аз қавме яке бедонишӣ кард,
На кеҳро манзалат монад, на меҳро .
Шунидастӣ, ки гове дар алафзор
Биёлояд ҳама говони деҳро.

Гуфтам: «Сипосу миннат худоро, ки аз баракати дарвешон маҳрум намондам, гарчӣ ба сурат аз сӯҳбат ваҳид афтодам бад-ин ҳикоят, ки гуфтӣ мустафид гаштам ва амсоли маро ҳамаи умр он насиҳат ба кор ояд».

Ба як нотарошида дар маҷлисе,
Биранҷад дили ҳушмандон басе.
Агар биркае пур кунанд аз гулоб,
Саге дар вай афтад, кунад манҷалоб.

Ҳ и к о я т
Якеро аз бузургон ба маҳфиле — андар ҳамеситуданд ва дар авсофи

ҷамилаш муболиға мекарданд. Сар бароварду гуфт: «Ман онам, ки ман донам:

Шахсам ба чашми оламиён хубманзар аст,
В-аз хубси ботинам сари хиҷлат фиканда пеш,
Товусро ба нақшу нигоре, ки ҳаст, халқ
Таҳсин кунанду ӯ хиҷил аз пои зишти хеш».

Ҳ и к о я т

Шабе дар биёбони Макка аз бехобӣ пои рафтанам намонд, сар биниҳодаму шутурбонро гуфтам: «Даст аз ман бидор.

Пои мискин пиёда чанд равад,
К-аз таҳаммул сутӯҳ шуд бухтӣ.
То шавад ҷисми фарбеҳе лоғар,
Лоғаре мурда бошад аз сахтӣ».

Гуфт: «Эй бародар, Ҳарам дар пеш асту ҳаромӣ дар пас агар рафтӣ, бурдӣ ва-гар хуфтӣ, мурдӣ!».

Хуш аст зери муғелон ба роҳи бодия хуфт
Шаби раҳил, вале тарки ҷон бибояд гуфт!

Зоҳиде меҳмони подшоҳе буд. Ба таом биншастанд, камтар аз он хӯрд, ки иродати ӯ буд ва чун ба намоз бархостанд, беш аз он кард, ки одати ӯ, то зания салоҳият дар ҳаққи ӯ зиёдат кунанд.

Тарсам нарасӣ, ба Каъба эй аъробӣ,
К-ин раҳ ки ту меравӣ, ба Туркистон аст!

Чун ба мақоми хеш омад суфра хост, то тановул кунад. Писаре соҳибфаросат дошт, гуфт: «Эй падар, боре ба маҷлиси султон-дар таом нахӯрдй?» Гуфт: «Дар назари эшон чӣзе нахӯрдам, ки ба кор ояд». Гуфт: «Намозро ҳам қазо кун, ки чӣзе накардӣ, ки ба кор ояд!»

Эй ҳунарҳо гирифта бар кафи даст,
Айбҳо баргирифта зери бағал.
То чӣ хоҳӣ харидан, эй қаллоб,

Рӯзи дармондагӣ ба сими дағал.

Ҳикоят
Ёд дорам, ки дар айёми туфулият мутааббид будаму шабхез ва мӯлаи зӯҳду парҳез. Шабе дар хидмати падар нишаста будам ва ҳама шаб дида барҳам набаста ва мусҳафи азиз дар канор гирифта ва тоифае гирди мо хуфта. Падарро гуфтам: «Аз инон яке сар барнамедорад, ки дугонае бигузорад, чунон хоби ғафлат бурдаанд, ки гӯӣ нахуфтаанд, ки линаш фароз омаду гуфт: «Мо ба сахтӣ намурдему ту бар бухтӣ бимурдӣ».

Шахсе ҳама шаб бар сари бемор гирист,
Чун рӯз омад, бимурду бемор бизист.
Эй басо аспи тезрав, ки бимонд,
Ки хари ланг ҷон ба манзил бурд.
Бас ки дар хок тандурустонро
Дафн кардему захмхӯрда намурд.

Ҳикоят
Корвонеро дар замини Юнон бизаданду неъмати беқиёс бибурданд. Бозургонон гирьяву зорӣ карданд ва худою пайғамбарро шафеъ овард
анд, фоида набуд.

Чу пирӯз шуд дузди тираравон.
Чӣ ғам дорад аз гирьяи корвон?

Луқмони ҳаким андар он корвон буд. Яке гуфта аз корвониён: «Магар инонро насиҳате куни ва мавъизае гӯй, то тарфе аз моли мо даст бидоранд, ки дареғ бошад чандин неъмат, ки зоеъ шавад». Гуфт:«Дареғ калимаи ҳикмат бошад бо эшон гуфтан».

Оҳанеро, ки мӯриёна бихӯрд,
Натавон бурд аз ӯ ба сайқал занг,
Бо сияҳдил чӣ суд гуфтани ваъз,
Наравад мехи оҳанин бар санг.

* * *

Ба рӯзгори саломат шикастагон дарьёб,
Ки чабри хотири мискин бало бигардонад.
Чу соил аз ту ба зорӣ талаб кунад чӣзе,

Бидеҳ, вагарна ситамгар ба зӯр бистонад,

Ҳикоят
Луқмонро гуфтанд: «Адаб аз кӣ омӯхтӣ?» Гуфт: «Аз беадабон: ҳар чӣ аз эшон дар назарам нописанд омад, аз он парҳез кардам».

Нагӯянд аз сари бозича ҳарфе,
К-аз он панде нагирад соҳиби хуш,
В-агар сад боби ҳикмат пеши нодон,
Бихонанд, оядаш бозича дар гӯш.

Ҳикоят
Обидеро ҳикоят кунанд, ки шабе даҳ ман таом бихӯрдӣ ва то сахар хатме бикардӣ. Соҳибдиле шуниду гуфт: «Агар нимноне бихӯрдию бихуфтӣ, бисёр аз ин фозилтар будӣ».

Андарун аз таом холӣ дор,
То дар ӯ нури маърифат бинӣ,
Тиҳӣ аз ҳикматӣ ба иллати он,
Ки пурӣ аз таом то бинӣ.

Ҳикоят
Пеши яке аз машоих гила кардам, ки фалон ба фасоди ман гувоҳӣ додааст. Гуфто: «Ба салоҳаш хичил кун!»».

Ту некуравиш бош, то бадсигол,
Ба нуқси ту гуфтан наёбад маҷол!
Чу оҳанги барбат бувад мустақим,
Кай аз дасти мутриб хӯрад гӯшмол!

Ҳикоят
Якеро аз машоихи Шом пурсиданд, ки ҳақиқати тасаввуф чӣст? Гуфт: «Аз ин пеш тоифае дар чаҳон пароканда буданд ба сурат ва ба маънӣ чамъ, акнун қавме ҳастанд, ба сурат чамъу ба маънӣ пароканда...

Ҳикоят
Вақте дар сафари Ҳиҷоз тоифае ҷавонони соҳибдил ҳамдами ман буданду ҳамқадам. Вақтҳо замзамае бикардандӣ ва байте муҳаққиқона бигуфтандӣ.

Обиде дар сабил мункири ҳоли дарвешон буд ва бехабар аз дарди эшон, то бирасидем ба хайли Бани Ҳилол. Кӯдаке сиёҳ, аз ҳайи араб, бадар омад ва овозе баровард, ки мурғ аз ҳаво даровард. Уштури обидро дидам, ки ба рақс андаромад ва обидро бияндохту бирафт. Гуфтам: «Эй шайх, дар ҳайвон (суруд) асар кард ва туро ҳамчунон тафовут намекунад».

Донӣ чӣ гуфт маро он булбули саҳарӣ,
Ту худ чӣ одамиӣ, к-аз ишқ бехабарӣ?
Уштур ба шеъри араб дар ҳолат асту тараб,
Гар завқ нест туро, каҷтабъ ҷонварӣ!

Ҳикоят

Якеро аз мулук муддати умр сипарӣ шуд. Қоиммақоме надошт, васият кард, ки бомдодон нахустин касе, ки аз дари шаҳр андар ояд, тоҷӣ шоҳӣ бар сари вай ниҳанд ва тафвизи мулк бад-ӯ кунанд. Иттифоқо, аввал касе, ки даромад, гадое буд, ки ҳамаи умр луқма андӯхта ва руқъа бар руқъа дӯхта. Аркони давлат ва аъёни ҳазрат васияти малик ба ҷой овардаиду таслими мафотеҳи қилоъ ва хазоин бад-ӯ карданд. Муддате мулк ронд, то баъзе умарои давлат гардан аз итоати ӯ бипечониданд ва мулук аз ҳар тараф ба мунозиат хостан гирифтанд ва ба муқовимат лашкар оростан. Филҷумла, сипоҳу раият ба ҳам баромад ва бархе тарафи билод аз қабзи тасарруфи ӯ бадар рафт. Дарвеш аз ин воқеа хастахотир ҳамебуд, то яке аз дӯстони қадимаш, ки дар ҳолати дарвешӣ қарин буд, аз сафаре бозомад ва дар чунон мартаба дидаш. Гуфт: «Миннат худойро, ки гулат аз хор баромад ва хор аз пой бадаромад ва бахти баландат раҳбарӣ кард ва иқболу саодат ёварӣ, то бад-ин поя расидӣ...

Шукуфа гоҳ шукуфтасту гоҳ хушида,
Дарахт вақт бараҳнасту вақт пӯшида».

Гуфт: «Эй ёри азиз, таъзиятам кун, ки ҷои таҳният нест. Он гоҳ, ки ту дидӣ, ғами ноне доштам ва имрӯз ташвиши ҷаҳоне».

Агар дуньё набошад дардмандем,
В-агар бошад, ба меҳраш пойбандем.
Балое з-ин ҷаҳоношӯбтар нест,
Ки ранҷи хотир аст, ар ҳаст, в-ар нест.
Маталаб, гар тавонгарӣ хоҳӣ,
Ҷуз қаноат, ки давлатест ҳанӣ.

Гар ғанӣ зар ба доман афшонад,
То назар дар савоби ӯ накунӣ,
К-аз бузургон шунидаам бисьёр:
Сабри дарвеш беҳ, ки базли ғанӣ.
Агар бирьён кунад Баҳром гӯре,
На чун пои малах бошад зи мӯре.

Ҳ и к о я т

Якеро дӯсте буд, ки амали девон кардӣ. Муддате иттифоқи мулоқот наяфтод. Касе гуфт: «Фалонро дер шуд, ки надидӣ?» Гуфт: «Ман ӯро нахоҳам, ки бубинам». Қазоро яке аз касони ӯ ҳозир буд, гуфт: «Чӣ хато кардааст, ки малулӣ аз дидани ӯ?» Гуфт: «Ҳеч малоле нест, аммо дӯстони девониро вақте тавон дид, ки маъзул бошанд ва маро роҳати хеш дар ранҷи ӯ набояд».

Дар бузургиву доругири амал,
3-ошноён фароғате доранд.
Рӯзи дармондагиву маъзулӣ,
Дарди дил пеши дӯстон оранд.

Ҳ и к о я т

Соҳибдилеро гуфтанд: «Бад-ин хубӣ, ки офтоб аст, нашунидаем, ки касе ӯро дӯст гирифтааст ва ишқ оварда». Гуфт: «Барои он, ки ҳар рӯз метавон дид, магар дар зимистон, ки маҳҷуб асту маҳбуб.

Ба дидори мардум шудан айб нест,
Ва лекин на чандон, ки гӯянд «бас!»
Агар хештанро маломат кунӣ,
Маломат набояд шунидан зи кас.

Ҳ и к о я т

Аз сӯҳбати ёрони Димишқам малолате падид омада буд, сар дар биёбони Қудс ниҳодам ва бо ҳайвонот унс гирифтам, то вақте, ки асири қайди фаранг шудам, дар хандақи Таробулус бо ҷуҳудонам ба кори гил бидоштанд. Яке аз руасои Ҳалаб, ки собиқаи маърифате миёни мо буд, гузар карду бишнохт ва гуфт: «Эй фалон, ин чӣ ҳолат аст?». Гуфтам: «Чӣ гӯям?

Ҳамегурехтам аз мардумон ба кӯҳу ба дашт,
Ки аз худой набудам ба дигарӣ пардохт.
Қиёс кун, ки чӣ ҳолам бувад дар ин соат,
Ки дар тавилаи номардумам бибояд сохт.

Пой дар занҷир пеши дӯстон
Беҳ, ки бо бегонагон дар бӯстон.

Бар ҳолати ман раҳмат оварду ба даҳ динор аз қайдам халос кард ва бо худ ба Ҳалаб бурду духтаре, ки дошт, ба никоҳи ман даровард, ба кобини сад динор. Муддате баромад, духтар бадхӯй, ситезарӯй, нофармон буд, забондарозӣ кардан гирифт ва айши маро мунағғас доштан.

Зани бад дар сарои марди накӯ,
Ҳам дар ин олам аст дӯзахи ӯ.

Боре забони таъннут дароз карда ҳамегуфт: «Ту он нестӣ, ки падарам туро аз фаранг ба даҳ динор халос кард?» Гуфтам: «Бале, онам, ки ба даҳ динор халос карду ба сад динор дар дасти ту гирифтор!»

Шунидам гӯсфандеро бузурге
Раҳонид аз даҳону дасти гурге.
Шабонгаҳ корд бар ҳалқаш бимолид,
Равони гӯсфанд аз вай бинолид:
Ки аз чанголи гургам даррабудӣ,
Чу дидам оқибат: гургам ту будӣ!

Ҳикоят
Яке аз мутаабидони Шом дар беша зиндагонӣ кардӣ ва барги дарахтон хӯрдӣ. Подшоҳе ба ҳукми зиёрат ба наздики вай рафту гуфт: «Агар маслиҳат бинӣ, ба шаҳр андар, барои ту мақоме бисозам, ки фароғи ибодат аз ин беҳ даст диҳад ва дигарон ҳам ба баракати анфоси шумо мустафид гарданду ба салоҳи аъмоли шумо иқтидо кунанд». Зоҳид қабул накард. Яке аз вазирон гуфташ: «Поси хотири маликро раво бошад, ки чанд рӯзе ба шаҳр андарой ва кайфияти мақом маълум кунӣ, пас агар сафои вақти азизонро аз сӯҳбати ағёр кудурате бошад, ихтиёр боқист».Обид ба шаҳр даромад ва бӯстонсарои хосси маликро бад-ӯ пардохтанд, мақоме дилкушой ва равоносой:

Гули сурхаш чу орази хубон,
Сунбулаш ҳамчу зулфи маҳбубон...

Малик дарҳол канизаке хубрӯй пешаш фиристод.

Гузин маҳпорае, обидфиребе,
Малоиксурате, товусзебе,
Ки баъд аз диданаш сурат набандад,
Вуҷуди порсоёнро шикебе.

Дида аз диданаш нагаштӣ сер,
Ҳамчунон, к-аз фурот мустасқӣ.

Обид таомҳои лазиз хӯрдан гирифту кисватҳои латиф пӯшидан ва аз фавоқеҳ ва машмум ва ҳаловатҳо таматтуъ ёфтан ва дар ҷамоли ғулому канизак нигаристан ва хирадмандон гуфтаанд: «Зулфи хубон занҷири пои ақл асту доми мурғи зирак».

Дар сари кори ту кардам дилу дин бо ҳама дониш,
Мурғи зирак ба ҳақиқат манам имрӯз, ту домӣ!

Филчумла, давлати вақти маҷмӯъ ба завол омад... Боре малик ба дидани ӯ рағбат кард. Обидро дид аз ҳайати нахустин бигардида ва сурху сафеду фарбеҳ шуда, ва бар болиши дебо такья зада ва ғуломи парипайкар бо мирваҳаи товусӣ болои сар истода. Бар саломати ҳолаш шодмонӣ кард ва аз ҳар даре сухан гуфтанд то малик ба анҷоми сухан гуфт: «Ман ин ду тоифаро дар ҷаҳон дӯст медорам: «Яке уламо ва дигар зӯҳҳодро». Вазири файласуфи ҷаҳондида ҳозир буд, гуфт: «Эй, худованд, шарти дӯстӣ он аст, ки бо ҳар ду тоифа накӯӣ кунӣ, олимонро зар бидеҳ, то дигар бихонанд ва зоҳидонро чӣзе мадеҳ, то зоҳид бимонанд!»...

Ҳи к о я т
Подшоҳеро муҳимме пеш омад, гуфт: «Агар анҷоми ин ҳолат ба муроди ман барояд, чандин дирам диҳам зоҳидонро». Чун ҳоҷаташ баромад ва ташвиши хотираш бирафт, вафои назараш ба вуҷуди шарт лозим омад. Якеро аз бандагони хос кисаи дирам дод, то сарф кунад бар зоҳидон. Гӯянд ғуломе оқилу ҳушёр буд, ҳамаи рӯз бигардиду шабонгаҳ бозомаду дирамҳо

бӯса дод ва пеши малик бинҳода гуфт: «Чандон, ки зоҳидонро талаб кардам, наёфтам». Гуфт: «Ин чӣ ҳикоят аст, он чӣ ман донам, дар ин мулк чорсад зоҳид аст». Гуфт: «Эй худованди ҷаҳон, он ки зоҳид аст, намеситонад ва он, ки меситонад, зоҳид нест». Малик бихандиду надимонро гуфт: «Чандон, ки маро дар ҳаққи худопарастон иродат асту иқрор, мар ин шӯхдидаро адоват асту инкор ва ҳақ ба ҷониби ӯст...».

Ҳ и к о я т

Дарвеше ба мақоме даромад, ки соҳиби буқъа каримуннафс буду хирадманд. Тоифаи аҳли фазлу балоғат дар сӯҳбати ӯ ҳар яке базла ва латифае, чунон ки расми ҳарифон бошад, ҳамегуфтанд. Дарвеш роҳи биёбон карда буду монда ва чизе нахӯрда. Яке аз он миён ба тариқи зарофат гуфт: «Туро ҳам чизе бибояд гуфт. Гуфт: «Маро чун дигарон фазлу адабе нест ва чизе нахондаам, ба як байт аз ман қаноат кунед». Ҳамгинон ба рағбат гуфтанд: «Бигӯй!» Гуфт:

«Ман гурусна дар баробари суфраи нон,
Ҳамчун азабам бар дари ҳаммоми занон».

Ҳамгинон бихандиданду зарофаташ биписандиданд ва суфра пеш оварданд. Соҳиби даъват гуфт: «Эй ёр, замоне таваққуф кун, ки парасторонам кӯфтабирён месозанд». Дарвеш сар бароварду гуфт:

Кӯфта бар суфраи ман гӯй: мабош,
Гуруснаро нони тиҳӣ кӯфтааст!

Ҳ и к о я т

Муриде гуфт пирро: «Чӣ кунам, ки аз халоиқ ба ранҷ андарам, азбаски ба зиёрати ман ҳамеоянд ва авқотам аз тараддуди эшон мушавваш мешавад». Гуфт: «Ҳар чӣ дарвешонанд, мар эшонро воме бидеҳ ва он чӣ тавонгаронанд, аз эшон чизе бихоҳ, ки дигар гирди ту нагарданд!..»

Ҳ и к о я т

Фақеҳе' падарро гуфт: «Ҳеҷ аз ин суханони рангини диловези мутакаллимон дар ман асар намекунад, баҳукми он, ки намдбинам мар эшонро кирдоре мувофиқи гуфтор.

Тарки дуньё ба мардум омӯзанд,

Хештан симу ғалла андӯзанд.
Олимеро, ки гуфт бошаду бас,
Ҳар чӣ гӯяд, нагирад андар кас.
Олим он кас бувад, ки бад накунад,
На бигӯяд ба халқу худ накунад.
Олим, ки комронию танпарвар кунад,
Ӯ хештан гум аст, киро раҳбарӣ кунад?».

Падар гуфт: «Эй писар, ба муҷаррради хаёли ботил нашояд рӯй аз тарбияти носеҳон бигардонидан ва уламоро ба залолат мансуб кардан ва дар талаби олими маъсум аз фавоиди илм маҳрум мондан, ҳамчун нобиное, ки шабе дар ваҳал афтода буд ва мегуфт: «Мусулмонон, охир чароғе фаро роҳи ман доред!». «Зане мозиҳа гуфт: «Ту ки чароғ набинӣ, ба чароғ чӣ бинӣ?» Ҳамчунин, маҷлиси ваъз чун кулбаи баззоз аст, он ҷо то нақде надиҳӣ, бизоате наситонӣ ва ин чо то иродате наёрӣ, саодате набарӣ.

Гуфти олим ба гӯши ҷон бишнав,
В-ар намонад ба гуфтанаш кирдор.

Ботил аст он чӣ муддаӣ гӯяд,
Хуфтаро хуфта кай кунад бедор?
Мард бояд, ки гирад андар гӯш,
В-ар навиштаст панд бар девор.

* * *

Соҳибдиле ба   мадраса омад зи хонакоҳ,
Бишкаст аҳди сӯҳбати аҳли тариқро.
Гуфтам: «Миёни обиду олим чӣ фарқ буд?
То ихтиёр кардӣ аз он ин фариқро »
Гуфт: «Он гилеми хеш бадар мебарад зи мавҷ,
В-ин ҷаҳд мекунад, ки бигирад ғариқро» .

Ҳ и к о я т
Ин ҳикоят шунав, ки дар Бағдод,
Рояту пардаро хилоф афтод.
Роят аз гарди роҳу ранҷи рикоб,
Гуфт бо парда аз тариқи итоб:
«Ману ту ҳар ду хоҷатошонем,

Бандаи боргоҳи султонем.
Ман зи хидмат даме наёсудам,
Гоҳу бегоҳ дар сафар будам.
Ту на ранҷ озмудаӣ, на ҳисор,
На биёбону боду гарду ғубор.
Қадами ман ба саъй пештар аст.
Пас чаро иззати ту беш тар аст?
Ту бари бандагони маҳрӯӣ,
Бо канизони ёсуманбӯӣ.
Ман фитода ба дасти шогирдон,
Ба сафар пойбанду саргардон».

Гуфт: «Ман сар бар остон дорам,
На чу ту сар бар осмон дорам.
Ҳар кӣ беҳуда гардан афрозад,
Хештанро ба гардан андозад» .

Ҳ и к о я т
Яке аз соҳибдилон зӯрозмоеро дид —ба ҳам баромада ва кафк бар димоғ оварда. Гуфт: «Инро чӣ ҳолат аст?» Гуфтанд: «фалон дашном додаш». Гуфт: «Ин фурӯмоя ҳазор ман санг бармедораду тоқати сухане намеоварад?

Лофи сарпанҷагию даъвии мардӣ бигузор,
Оҷизи нафси фурӯмоя чӣ марде, чӣ зане?
Гарат аз даст бароյад, даҳане ширин кун,
Мардӣ он нест, ки муште бизанӣ бар даҳане!

Гарат худ бардарад пешонии пил,
На мард аст он, ки дар вай мардумӣ нест.
Банӣ одам сиришт аз хок дорад,
Агар хокӣ набошад, одамӣ нест!»

Ҳ и к о я т
Бузургеро пурсидам аз сирати ихвонуссафо . Гуфт:«Камина он, ки муроди хотири ёрон бар масолеҳи хеш муқаддам дорад ва ҳукамо гуфтаанд: «Бародар ки дар банди хеш аст, на бародару на хеш аст».

Ҳамроҳ агар шитоб кунад, ҳамраҳи ту нест,
Дил дар касе мабанд, ки дилбастаи ту нест!

Чун набувад хешро диёнату тақво,
Катъи раҳим беҳтар аз маваддати қурбо...»

Ҳ и к о я т

Пирмарде латиф дар Бағдод,
Духтарашро ба кафшдӯзе дод.
Мардаки сангдил чунон бигазид,
Лаби духтар, ки хун аз ӯ бичакид.
Бомдодон падар чунон дидаш,
Пеши домод рафту пурсидаш:
«К-эй фурӯмоя, ин чӣ дандон аст?
Чанд хоӣ лабаш, на анбон аст?»
Ба мазоҳат нагуфтам ин гуфтор,
Ҳазл бигзору ҷид аз ӯ бардор!
Хӯи бад дар табиате, ки нишаст,
Наравад то ба вақти марг аз даст.

Ҳ и к о я т

Фақеҳе духтаре дошт бағоят зиштрӯй, ба ҷои занон расида ва бо вуҷуди ҷиҳозу неъмат касе дар мунокиҳати ӯ рағбат наменамуд.

Зишт бошад дабиқию дебо,
Қи бувад бар арӯси нозебо.

Филчумла, ба ҳукми зарурат ақди никоҳаш бо зарире бибастанд. Овардаанд, ки ҳакиме дар он таърих аз Сарандеб омада буд, ки дидаи нобино равшан ҳамекард. Фақеҳро гуфтанд: «Домодро чаро илоҷ накунӣ?»
Гуфт: «Тарсам, ки бино шаваду духтарамро талоқ диҳад! Шӯи зани зиштрӯй, нобино беҳ!»

Ҳ и к о я т
Дидам гули тоза чанд даста,
Бар гунбаде аз гиёҳ баста.
Гуфтам: «Чӣ бувад гиёҳи ночиз,
То дар сафи гул нишинад ӯ низ?»
Бигрист гиёҳу гуфт: «Хомӯш,
Сӯҳбат накунад карам фаромӯш,
Гар нест ҷамолу рангу бӯям,
Охир, на гиёҳи боғи ӯям?
Ман бандаи ҳазрати каримам,
Парвардаи неъмати қадимам!
Гар беҳунарам в-агар ҳунарманд,
Лутф аст умедам аз худованд...»

Ҳ и к о я т
Ҳакимеро пурсиданд: «Аз саховату шуҷоат кадом беҳтар аст?» Гуфт: «Он киро саховат аст ба шуҷоат чӣ ҳоҷат?.

Намонд Ҳотами Той, валек то ба абад
Бимонд номи баландаш ба некӯӣ машҳур,
Закоти мол бадар кун, ки фазлаи разро
Чу боғбон бизанад, бештар диҳад ангур
Навиштаст бар гӯри Баҳромӣ Гӯр,
Ки дасти карам беҳ зи бозӯи зӯр.

Боби сеюм
ДАР ФАЗИЛАТИ ҚАНОАТ

Ҳ и к о я т
Хоҳандаи мағрибӣ дар сафи баззозони Ҳалаб мегуфт: «Эй худовандони неъмат! Агар шуморо инсоф будию моро қаноат, расми савол аз ҷаҳон бархостӣ.»
Эй қаноат, тавонгарам гардон,
Ки барои ту ҳеҷ неъмат нест.
Ганҷи сабр ихтиёри Луқмон аст,
Ҳар киро сабр нест, ҳикмат нест!

Ҳ и к о я т

Ду амирзода буданд дар Миср: яке илм омӯхту дигаре мол андӯхт. Оқибатуламр он яке алломаи аср гашту ин яке азизи Миср шуд. Пас ин тавонгар ба чашми ҳақорат дар фақеҳ назар кардию гуфтӣ: «Ман ба салтанат расидаму ин ҳамчунон дар мазаллат бимондааст». Гуфт: «Эй бародар, шукри неъмат ҳамчунон афзунтар аст бар ман ки мероси пайғамбарон ёфтам, яъне илм ва ту мероси фиръавну Ҳомон, яъне мулки Миср!»

Ман он мӯрам, ки дар поям бимоланд,
На занбӯрам, ки аз нешам биноланд.
Куҷо худ шукри ин неъмат гузорам.
Ки зӯри мардумозорӣ надорам!

Ҳ и к о я т

Дарвешеро шунидам, ки дар оташи фоқа месӯхту хирқа бар хирқа ҳамедӯхт ва таскини хотири мискинро ҳамегуфт:

Ба нони хушк қаноат кунему ҷомаи далқ,
Ки бори меҳнати худ беҳ, ки бори миннати халқ.

Касе гуфташ: «Чӣ нишинӣ, ки фалон дар ин шаҳр табъе карим дораду караме амим, миён ба хидмати озодагон баста ва бар дари дилҳо нишаста, агар бар сурати ҳоли ту, чунон ки ҳаст, мутталеъ гардад, поси хотири азизон миннат дорад». Гуфт: «Хомуш, ки дар сахтӣ мурдан, беҳ ки ҳочат пеши касе бурдан!»

Ҳам руқъа дӯхтан беҳу илзоми кунҷӣ сабр,
К-аз баҳри ҷома, руқъа бари хоҷагон навишт.
Ҳаққо, ки бо уқубати дӯзах баробар аст,
Рафтан ба поймардии ҳамсоя дар биҳишт!

Ҳ и к о я т

Дар сирати Ардашери Бобакон омадааст, ки ҳакими арабро пурсид, ки «рӯзе чӣ моя таом бояд хурдан?» Гуфт: «Сад дирам санг кифоят аст». Гуфт: «Ин қадар чӣ кувват диҳад?» Гуфт: «Ин кадар туро барнойӣ ҳамедорад ва ҳар

чӣ бар ин зиёдат кунӣ, ту ҳаммоли онӣ!»

Хӯрдан барои зистану зикр кардан аст,
Ту мӯътақид, ки зистан аз баҳри хӯрдан аст.

Ҳ и к о я т

Ду дарвеши хуросонӣ мулозими суҳбати якдигар сафар кардандӣ: яке заиф буд, ки ҳар ду шаб ифтор кардӣ ва дигаре қавӣ, ки рӯзе се бор хӯрдӣ. Қазоро бар дари шаҳре ба тӯҳмати ҷосусӣ гирифтор омаданд ва ҳар дуро ба хонае кардаанду дар ба гил баровардаанд. Баъд аз ду ҳафта маълум шуд, ки бегуноҳанд, қавиро диданд мурда, заиф ҷон ба саломат бурда. Дар ин аҷаб монданд. Хакиме гуфт: «Хилофи ин ачаб будӣ, он яке бисьёрхор буд, тоқати бенавоӣ наёвард, ба сахтӣ ҳалок шуд ва ин дигар хештандор буд, лоҷарам бар одати хештан сабр карду басаломат бимонд».

Чу кам хурдан табиат шуд касеро,
Чу сахтӣ пешаш ояд, саҳл гирад;
В-агар танпарвар аст андар фарохи,
Чу тангӣ бинад, аз сахтӣ бимирад!

Ҳ и к о я т
Яке аз ҳукамо писарро наҳй кард аз бисьёр хӯрдан, ки серӣ мардумро ранҷур кунад. Гуфт: «Эй падар,гуруснагӣ халқро бикушад, нашунидаӣ, ки зарифон гуфтаанд: «Ба серӣ мурдан, беҳ ки гуруснагӣ бурдан».

На чандон бихӯр, к-аз даҳонат барояд!
На чандон, ки аз заъф ҷонат барояд!

Бо он, ки дар вуҷуди таом аст ҳаззи нафс,
Ранҷ оварад таом, ки беш аз қадар бувад.
Гар гулшакар хурӣ ба такаллуф, зиён кунад,
В-ар нони хушк дер хӯрӣ, гулшакар бувад!

Макун, гар мардумӣ, бисьёрхорӣ,
Ки саг з-ин мекашад бисьёр хорӣ!

Ҳ и к о я т

Баққолеро дираме чанд бар сӯфиён гирд омада буд дар Восит. Ҳар рӯз мутолибат кардӣ ва суханони бохушунат гуфтӣ. Асҳоб аз тааннути вай хастахотир ҳамебуданд ва аз таҳаммул чорае набуд. Соҳибдиле дар он миён гуфт: «Нафсро ваъда додан ба таом осонтар аст, ки баққолро ба дирам».

Тарки эҳсони хоҷа авлотар,
К-эҳтимоли ҷафои баввобон!
Ба таманнои гӯшт мурдан беҳ,
Ки тақозои зишти қассобон!

Ҳ и к о я т

Ҷавонмардеро дар ҷанги тотор ҷароҳате ҳавл расид. Касе гуфт: «Фалон бозургон нӯшдору дорад, агар бихоҳӣ, бошад, ки дареғ надорад». Гӯянд, он бозургон ба бухл маъруф буд.

Гар ба ҷои нонаш андар суфра будӣ офтоб,
То қиёмат рӯзи равшан кас надидӣ ҷуз ба хоб.

Ҷавонмард гуфт: Агар нӯшдору хоҳам, диҳад ё надиҳад ва агар диҳад, манфиат кунад ё накунад. Боре хостан аз ӯ заҳри кушанда аст.

Ҳар чӣ аз дунон ба миннат хостӣ,
Дар тан афзудию аз ҷон костӣ.

Ва ҳакимон гуфтаанд: «Оби ҳаёт агар фурӯшанд, филмасал, ба обрӯй, доно нахарад, ки мурдани ба иллат, беҳ аз зиндагии ба зиллат.

Агар ҳанзал хурӣ аз дасти хушхӯй,
Беҳ аз ширинӣ аз дасти турушхӯй!

Ҳ и к о я т

Яке аз уламо хӯрандаи бисьёр дошт ва кифофи андак. Бо яке аз бузургон, ки дар ҳаққи ӯ мӯътақид буд, бигуфт, рӯй аз таваққӯи ӯ дар ҳам кашид ва таъризи суол аз аҳли адаб дар назараш нописанд омад.

Зи бахт рӯй турш карда пеши ёри азиз
Марав, ки айш бар ӯ низ талх гардонӣ.

Ба ҳоҷате, ки равӣ тозарӯю хандон рав,
Фурӯ набандад кори кушодапешонӣ.

Овардаанд, ки андаке дар вазифаи ӯ зиёдат кард ва бисьёр аз иродат кам. Донишманд чун пас аз чанд рӯз маваддати маъҳуд баркарор надид, гуфт:

Нонам афзуду обрӯям кост,
Бенавоӣ беҳ аз мазаллати хост.

Ҳикоят

Дарвешеро зарурате пеш омад. Касе гуфт: «Фалон неъмате дорад беқиёс, агар бар ҳоҷати ту воқиф гардад, ҳамоно ки дар қазои он таваққуф раво надорад». Гуфт: «Ман ӯро надонам». Гуфт: «Манат раҳбарӣ кунам». Дасташ гирифт то ба манзили он шахс даровард, якеро дид лаб фурӯҳишта ва тунд нишаста, баргашту сухан нагуфт. Касе гуфташ: «Чӣ кардӣ?» Гуфт: «Атои ӯро ба лиқои ӯ бахшидам».

Мабар ҳоҷат ба наздики туршрӯй,
Ки аз хӯи бадаш фарсуда гардӣ;
Агар гӯӣ ғами дил, бо касе гӯй,
Ки аз рӯяш ба нақд осуда гардӣ.

Ҳикоят

Ҳотами Тойро гуфтанд: «Аз худ бузургҳимматтар дар ҷаҳон дидаӣ ё шунидаӣ?» Гуфт: «Бале. Рӯзе чил шутур қурбон карда будам умарои арбобро. Пас ба гӯшаи саҳрое ба ҳоҷате берун рафта будам, хоркашеро дидам пуштае фароҳам оварда. Гуфтамаш: «Ба меҳмонии Ҳотам чаро нарави, ки халқе бар симоти у гирд омадаанд?» Гуфт:

«Ҳар ки нон аз амали хеш хӯрад,
Миннат аз Ҳотами Той набарад!»

Ман ӯро ба ҳиммат ва ҷавонмардӣ аз худ бартар дидам».

Ҳикоят

Аъробиеро дидам дар ҳалқаи ҷавҳариёни Басра ҳикоят ҳамекард, ки вақте дар биёбоне роҳ гум карда будам ва аз зоди муайяне чизе бо ман намонда ва дил бар ҳалок ниҳода. Ногоҳ кисае ёфтам пур аз марворид. Ҳаргиз он завқу

шодӣ фаромӯш накунам, ки пиндоштам, гандуми бирён аст, боз он талхию навмедӣ, ки бидонистам, ки марворид аст!

Дар биёбони хушку реги равон,
Ташнаро дар даҳон чӣ дур, чӣ садаф!
Марди бетӯша к-ӯфтод аз пой,
Бар камарбанди ӯ чӣ зар, чӣ ҳазаф!

Ҳ и к о я т
Ҳамчунон дар қои басит мусофире гум шуда буд ва қуту қувваташ ба охир омада ва дираме чанд бар миён дошт, бисёре бигардид ва раҳ ба ҷое набурд, пас ба сахтӣ ҳалок шуд. Тоифае бирасиданду дирамҳо диданд пеши рӯяш ниҳода ва бар хок навишта:

Гар ҳама зарри чаъфарӣ дорад,
Марди бетӯша барнагирад ком.
Дар биёбон фақири сӯхтаро
Шалғами пухта беҳ, ки нуқраи хом!

Ҳ и к о я т
Ҳаргиз аз даври замон нанолида будам ва рӯй аз гардиши осмон дарҳам накашида, магар вақте ки поям бараҳна буд ва иститоати пойпӯше надоштам. Ба ҷомеи Кӯфа даромадам дилтанг, якеро дидам, ки пой надошт...Бар бекафшӣ сабр кардам,

Мурғи бирьён ба чашми мардуми сер
Камтар аз барги тарра бар хон аст.
В-онкиро дастгоҳу қувват нест,
Шалғами пухта мурғи бирён аст.

Ҳ и к о я т
Бозургонеро дидам, ки саду панҷоҳ шутур бор дошт ва чиҳил бандаву хидматгор. Шабе дар ҷазираи Кеш маро ба ҳуҷраи хеш даровард. Ҳама шаб наёрамид аз суханҳои парешон гуфтан, ки «Фалон анборам ба Туркистон аст ва фалон бизоат ба Ҳиндустон ва ин қаболаи фалон замин аст ва фалон чизеро фалон замин». Гоҳ гуфтӣ: «Хотири Искандария дорам, ки ҳавое хуш аст». Боз гуфтӣ: «На, ки дарьёи Мағриб мушавваш аст. Саъдиё, сафари дигар дар пеш аст, агар он карда шавад, бақияти умри хеш ба гӯшае

бинишинам». Гуфтам: «Он кадом сафар аст?» Гуфт: «Гӯгирди форсӣ хоҳам бурдан ба Чин, ки шунидам қимате азим дорад ва аз он чо косаи чинӣ ба Рум орам ва дебои румӣ ба Ҳинд ва фӯлоди ҳиндӣ ба Ҳалаб ва обгинаи ҳалабӣ ба Яман ва бурди яманӣ ба Порс ва аз он пас тарки сафар кунам ва ба дӯконе бинишинам».
Инсоф, аз ин молихулиё чандон фурӯ гуфт, ки беш тоқати гуфтанаш намонд. Гуфт: «Эй Саъдӣ, ту ҳам сухане бигӯӣ аз онҳо, ки дидаӣ ва шунидаӣ!» Гуфтам:

Он шунидастӣ, ки дар саҳрои ғӯр,
Борсолоре бияфтод аз сутур.
Гуфт: чашми танги дуньёдорро,
Ё қаноат пур кунад, ё хоки гӯр!

Ҳикоят
Молдореро шунидам, ки ба бухл чунон маъруф буд, ки Ҳотами Той дар карам. Зоҳири ҳолаш ба неъмати дуньё ороста ва ҳиссати нафси чибиллӣ дар вай ҳамчунон муттамаккин то ҷое, ки ноне ба ҷоне аз даст надодӣ ва гурбаи Абӯҳурайраро ба луқмае нанавохтӣ ва саги асҳоби қаҳфро устухоне наяндохтӣ. Филҷумла, хонаи ӯро кас надидӣ дар кушода ва суфраи ӯро сар кушода.

Дарвеш ба ҷуз бӯи таомаш нашунидӣ,
Мурғ аз паси нон хӯрдани ӯ реза начидӣ.

Шунидам, ки ба дарьёи Мағриб андар роҳи Миср баргирифта буд ва хаёли фиръавнӣ дар сар. Боде мухолифи киштӣ баромад.

Бо табъи малулат чӣ кунад дил, ки насозад,
Шурта ҳама вақте набувад лоиқи киштӣ.

Дасти дуо бароварду фарьёди бефоида кардан гирифт.

Дасти тазаррӯъ чӣ суд бандаи мӯҳтоҷро,
Вақти дуо бар худой, вақти карам дар бағал.

Аз зару сим роҳате бирасон,
Хештан ҳам таматтуе баргир.

Чунки ин хона аз ту хоҳад монд,
Хиште аз симу хиште аз зар гир.

Овардаанд, ки дар Миср aқорибӣ дарвеш дошт, ба бақияти моли ӯ тавонгар шуданд ва ҷомаҳои куҳан ба марги ӯ бидариданд ва ба ивази он хазу димётӣ бибуриданд. Ҳам дар он ҳафта якеро дидам аз эшон бар бодпое равон, ғуломе дар пай давон. Бо худ гуфтам:

Ваҳ, ки гар мурда бозгардидӣ,
Ба миёни қабилаву пайванд
Радди мерос сахттар будӣ
Ворисонро зи марги хешованд.

Ба собиқаи маърифате, ки миёни мо буд, остинаш гирифтаму гуфтам:

Бихӯр, эй нексирати сарамард,
К-он нугунбахт гирд карду нахӯрд.

Ҳикоят
Аблаҳеро дидам хилъате самин дар бар ва маркабе тозӣ дар зер ва қасаби мисрӣ дар сар. Касе гуфт: «Саъдӣ, чӣ гуна ҳамебинӣ ин дебои муаллам бар ин ҳайвони лояълам?» Гуфтам: «Хате зишт аст, ки ба оби зар навишта аст».

Як талъати зебо, беҳ аз ҳазор хилъати дебо.
Ба одамӣ натавон гуфт монад ин ҳайвон,
Магар дуроаву дастору нақши берунаш.
Бигард дар ҳама асбобу мулку ҳастии ӯ,
Ки ҳеҷ чиз набинӣ ҳалол ҷуз худаш!..

Ҳикоят

Дузде гадоеро гуфт, ки шарм надорӣ, ки даст аз барои ҷаве сим пеши ҳар лаим дароз мекунӣ? Гуфт:

Дасти дароз аз паи як ҳабба сим
Беҳ, ки бибурранд ба донгеву ним!

Ҳ и к о я т

Муштзанеро ҳикоят кунанд, ки аз даҳри мухолиф ба фиғон омада ва халқи фарох аз дасти танг ба ҷое расида. Шикоят пеши падар бурд ва иҷозат хост, ки азми сафар дорам, магар ба қуввати бозу домани коме фароҷанг орам.

Фазлу ҳунар зоеъ аст то нанамоянд,
Уд бар оташ ниҳанду мушк бисоянд.

Падар гуфт: «Эй писар, хаёли маҳол аз сар бадар кун ва пои қаноат дар домани саломат каш, ки бузургон гуфтаанд: «Давлат на ба кӯшидан аст, чора кам ҷӯшидан аст.

Кас натавонад гирифт домани давлат ба зӯр.
Кӯшиши бефоидаст вӯсма бар абрӯи кӯр.

Чӣ кунад зӯрманди ворунбахт,
Бозуи бахт беҳ, ки бозуи сахт».

Писар гуфт: «Эй падар, фавоиди сафар бисьёр аст аз нузҳати хотир ва ҷарри манофеъ ва дидани аҷоибу шунидани ғароиб ва тафарруҷи булдону муҳовирати хуллон ва таҳсили ҷоҳу адаб ва мазиди молу муктасаб ва маърифати ёрону таҷрибати рӯзгорон, чунон ки солиқони тариқат гуфтаанд:

То ба дӯкону хона дар гаравӣ,
Ҳаргиз, эй хом, одамӣ нашавӣ!
Бирав андар ҷаҳон тафарруҷ кун!
Пеш аз он рӯз, к-аз ҷаҳон биравӣ!

Падар гуфт: «Эй писар, манофеи сафар чунин, ки гуфтӣ, бешумор аст, валекин мусаллам панҷ тоифарост: нахустин, бозургоне, ки бо вуҷуди неъмату мукнат ғуломону канизон дорад диловез ва шогирдони чобук; ҳар рӯз ба шаҳре ва ҳар шаб ба мақоме ва ҳар дам ба тафарруҷгоҳе аз наими дуньё мутаматтеъ:

Мунъим ба кӯҳу дашту биёбон ғариб нест,
Ҳар ҷо, ки рафт хайма заду хобгоҳ сохт.
В-онро, ки бар муроди ҷаҳон нест дастрас,
Дар зодбуми хеш ғариб асту ношинохт.

Дуввум, олиме, ки ба мантиқи ширин ва қуввати фасоҳату мояи балоғат ҳар ҷо равад, ба хизмати ӯ иқдом намоянд ва икром кунанд;

Вуҷуди мардуми доно мисоли зарри тилост,
Ки ҳар куҷо биравад қадру қимматаш донанд.
Бузургзодаи нодон ба шаҳраво монад,
Ки дар диёри ғарибаш ба ҳеҷ настонанд.

Севвум, хубрӯе, ки даруни соҳибдилон ба мухолифати ӯ майл кунад, ки бузургон гуфтаанд: рӯи зебо марҳамаи дилҳои хаста аст ва калиди дарҳои баста. Лоҷарам сӯҳбати ӯро ҳама ҷой ғанимат шиносанду хидматашро миннат донанд.

Шоҳид он ҷо, ки равад ҳурмату иззат бинад,
В-ар биронанд ба қаҳраш падару модари хеш.
Пари товус дар авроқи масоҳиф дидам,
Гуфтам: «Ин манзалат аз қадри ту мебинам беш».
Гуфт: «Хомӯш, ки ҳар кас, ки ҷамоле дорад,
Ҳар куҷо пой ниҳад даст надорандаш пеш...»

Чаҳорӯм, хушовозе, ки ба ханҷараи довудӣ об аз ҷараёну мурғ аз таярон боздорад, пас ба василати ин фазилат дили муштоқон сайд кунад ва арбоби маъно ба мунодимати ӯ рағбат намоянд ва ба анвоъ хидмат кунанд,

Чӣ хуш бошад оҳанги нарми ҳазин
Ба гӯши ҳарифони масти сабӯҳ.
Беҳ аз рӯи зебост овози хуш,
Ки он ҳаззи нафс асту ин қути рӯҳ.

Панҷум, пешаваре, ки ба саъйи бозу кифофе ҳосил кунад, то обрӯй аз бахри нон рехта нагардад, чунон ки хирадмандон гуфтаанд:

Гар ба ғарибӣ равад аз шаҳри хеш,
Сахтию меҳнат набарад пинадӯз.
В-ар ба харобӣ фитад аз мамлакат,
Гурсна хусбад малики Нимрӯз.

Чунин сифатҳо, ки баён кардам, эй фарзанд, дар сафар мӯҷиби ҷамъияти хотир аст ва доияи тиби айш ва он, ки аз ин ҷумла бебаҳра аст, ба хаёли ботил дар чаҳон биравад ва дигар касаш ному нишон нашунавад.

Ҳар он ки гардиши гетӣ ба кини ӯ бархост,
Ба ғайри маслиҳаташ раҳбарӣ кунад айём.
Кабӯтаре, ки дигар ошьён нахоҳад дид,
Қазо ҳамебарадаш то ба сӯи донаю дом».

Писар гуфт: Эй падар, қавли ҳукаморо чӣ гуна мухолифат кунам, ки гуфтаанд: ризқ агарчӣ мақсум аст, ба асбоби ҳусули он тааллуқ шарт аст, ва бало, агарчӣ мақдур, аз абвоби духули он эҳтироз воҷиб.

Ризқ агар чанд бегумон бирасад,
Шарти ақл аст ҷустан аз дарҳо.
Гарчӣ кас бе аҷал нахоҳад мурд,
Ту марав дар даҳони аждарҳо!

Дар ин сурат, ки манам, бо пили дамон бизанам ва бо шери жаён панҷа дарафканам. Пас маслиҳат он аст, эй падар, ки сафар кунам, ки аз ин беш тоқати бенавоӣ надорам.

Чун мард дарфитод зи ҷою мақоми хеш,
Дигар чӣ ғам хӯрад, ҳама офоқ ҷои ӯст.
Шаб ҳар тавонгаре ба сарое ҳамеравад,
Дарвеш, ҳар куҷо, ки шаб ояд, сарои ӯст».

Ин бигуфту падарро видоъ кард ва ҳиммат хосту равон шуд ва бо худ ҳамегуфт:

Ҳунарвар чу бахташ набошад ба ком,
Ба ҷое равад, к-аш надонанд ном.

Ҳамчунин то бирасид ба канори обе, ки санг аз салобати ӯ бар санг ҳамеомад ва хурӯшаш ба фарсанг мерафт.

Саҳмгин обе, ки мурғобӣ дар ӯ эмин набудӣ,
Камтарин мавҷ осиёсанг аз канораш даррабудӣ.

Гурӯҳе мардумонро дид ҳар як ба қурозае дар меъбар нишаста ва рахти сафар баста. Ҷавонро дасти ато баста буд, забони сано баркушуд, чандон ки зорӣ кард, ёрӣ накарданд.

Бе зар натавонӣ, ки кунӣ бар кас зӯр,
В-ар зар дорӣ, ба зӯр мӯҳточ наӣ.

Маллоҳи бемурувват ба ханда баргардиду гуфт:

«Зар надорӣ, натавон рафт ба зӯр аз дарьё,
Зӯри даҳ мард чӣ бошад? Зари як мард биёр!»

Ҷавонро дил аз таънаи маллоҳ ба ҳам баромад, хост ки аз ӯ интиқом кашад. Киштӣ рафта буд, овоз доду гуфт: «Агар бад-ин ҷома, ки пӯшидаам, қаноат кунӣ, дареғ нест. Маллоҳ тамаъ кард ва киштӣ бозгардонид.

Бидӯзад шараҳ дидаи ҳушманд,
Дарорад тамаъ мурғу моҳӣ ба банд.

Чандон, ки ришу гиребонаш ба дасти ҷавон афтод, ба худ даркашид ва бе муҳобо кӯфтан гирифт. Ёраш аз киштӣ ба дар омад, то пуштӣ кунад, ҳамчунон дуруштӣ дид ва пушт бидод. Ҷуз ин чора надоштанд, ки бо ӯ ба мусолиҳат гароянд ва ба уҷрат мусолиҳат намоянд.

Чу парҳош бинӣ таҳаммул биёр,
Ки саҳлӣ бибандад дари корзор.
Ба ширинзабониву лутфу хушӣ
Тавонӣ, ки пиле ба мӯе кашӣ.
Латофат кун он ҷо, ки бинӣ ситез,
Набуррад кази нармро теғи тез.

Ба узри мозӣ дар қадамаш фитоданд ва бӯсае чанд ба нифоқ бар сару чашмаш доданд. Пас ба киштӣ даровარданд ва равон шуданд, то бирасиданд ба сутуне, ки аз имората Юнон дар об истода буд. Маллоҳ гуфт: «Киштиро халал аст, яке аз шумо, ки диловартар аст, бояд ки бад-ин сутун биравад ва хитоми киштӣ бигирад, то иморат кунем». Ҷавон ба ғурури диловарӣ, ки дар сар дошт, аз хасми дилозурда наандешид ва қавли ҳукамо

мӯътабар надошт, ки гуфтаанд: «Ҳар киро ранҷе ба дил расонидӣ, агар дар ақиби он сад роҳат бирасонӣ, аз подоши он як ранҷиш эмин мабош, ки пайкон аз ҷароҳат бадарояду озор дар дил бимонад».

Чӣ хуш гуфт Бектош бо хайлтош.
Чу душман харошидӣ, эмин мабош!
Машав эмин ки тангдил гардӣ,
Чун зи дастат диле ба танг ояд.
Санг бар бораи ҳисор мазан,
Ки бувад к-аз ҳисор санг ояд!

Чандон, ки миқвади киштӣ ба соид барпечид ва болои сутун рафт, маллоҳ зимом аз кафаш даргусалонид ва киштӣ биронд, бечора мутаҳайир бимонд, рӯзе ду балову меҳнат кашид ва сахтӣ дид, севвум рӯз хобаш гиребон гирифт ва ба об андохт. Баъд аз шабонарӯзе дигар бар канор афтод, аз ҳаёташ рамақе монда; барги дарахтон хӯрдан гирифту бехи гиёҳон баровардан, то андаке қувват ёфт. Сар дар биёбон ниҳоду ҳамерафт, то ташнаву бетоқат ба сари чоҳе расид, қавме бар ӯ гирд омада ва шарбате об ба пашизе ҳамеошомиданд. Ҷавонро пашизе набуд, талаб кард ва бечорагӣ намуд, раҳмат наёварданд, дасти тааддӣ дароз кард, муяссар нашуд. Ба зарурат тане чандро фурӯ кӯфт. Мардон ғалаба карданду бе муҳобо бизаданд ва маҷрӯҳ шуд.

Пашша чу пур шуд, бизанад пилро
Бо ҳама тундиву салобат, ки ӯст.
Мӯрчагонро чу бувад иттифоқ,
Шери жаёнро бидаронанд пӯст.

Ба ҳукми зарурат дар паи корвоне афтоду бирафт. Шабонгоҳ бирасиданд ба мақоме ки аз дуздон пурхатар буд. Корвониёнро дид ларза бар андом афтода ва дил бар ҳалок ниҳода. Гуфт: «Андеша мадоред, ки яке манам дар ин миён, ки ба танҳо панчоҳ мардро ҷавоб диҳам ва дигар ҷавонон ҳам ёрӣ кунанд! «Ин бигуфт ва мардуми корвонро ба лофи ӯ дил қавӣ гашт; ба сӯҳбаташ шодмонӣ карданд ва ба зоду обаш дастгирӣ воҷиб донистанд. Ҷавонро оташи меъда боло гирифта буду инони токат аз даст рафта. Луқмае чанд аз сари иштиҳо тановул кард ва даме чанд об дар сараш ошомид то деви дарунаш биёромид ва бихуфт. Пирамарде ҷаҳондида дар он миён буд, гуфт: «Эй ёрон, ман аз ин бадракаи шумо андешанокам, на

чандон ки аз дуздон, чунон ки ҳикоят кунанд, араберо дираме чанд гирд омада буд ва ба шаб аз ташвиши лӯриён дар хона танҳо хобаш намебурд. Якеро пеши худ овард, то ваҳшати танҳоӣ ба дидори ӯ мунсариф кунад ва шабе чанд дар сӯҳбати ӯ буд, чандон ки бар дирамҳояш иттилоъ ёфт, бибурд ва сафар кард. Бомдодон диданд арабро: гирён ва урён. Гуфтанд: «Ҳол чӣст? Магар он дирамҳои туро дузд бурд?» Гуфт: «Ло, валлоҳ бадрака бурд!»

Ҳаргиз эмин зи мор наншастам,
Ки бидонистам он чӣ хислати ӯст.
Захми дандони душмане батар аст,
Ки намояд ба чашми мардум дӯст!

Чӣ донед, агар ин ҳам аз ҷумлаи дуздон бошад, ки ба айёрӣ дар миёни мо таъбия шудааст, то ба вақти фурсат ёронро хабар кунад. Маслиҳат он бинам, ки мар ӯро хуфта бимонем ва биронем». Ҷавононро тадбири пир устувор омад ва маҳобате аз муштзан дар дил гирифтанду рахт бардоштанд ва ҷавонро хуфта бигузоштанд. Он гоҳ хабар ёфт, ки офтобаш дар китф тофт, сар баровард корвон рафта дид. Бечора басе бигардиду раҳ ба ҷое набурд; ташнаву бенаво рӯй бар хок ва дил бар ҳалок ниҳода ҳамегуфт:

Дуруштӣ кунад бо ғарибон касе,
Ки нобуда бошад, ба ғурбат басе.

Мискин дар ин сухан буд, ки подшоҳписаре ба сайд аз лашкариён дур афтода буд, болои сараш истода ҳамешунид ва дар ҳайъаташ нигаҳ мекард, сурати зоҳираш покиза ва сифати ҳолаш парешон. Пурсид: «Аз куҷоӣ ва бад-ин ҷойгаҳ чун афтодӣ?» Бархе аз он чӣ бар сари ӯ рафта буд нақл кард. Маликзодаро бар ҳоли табоҳи ӯ раҳмат омад. Хилъату неъмат дод ва мӯътамаде бо вай фиристод, то ба шаҳри хеш омад. Падар ба дидори ӯ шодмонӣ кард ва бар саломати ҳолаш шукр гуфт. Шабонгаҳ аз он чӣ бар сари ӯ рафта буд, аз ҳолати киштӣ ва ҷаври маллоҳ ва рӯстоиён бар сари чоҳ ва ғадри корвониён бо падар мегуфт. Падар гуфт: «Эй писар, нагуфтамат ҳангоми рафтан, ки тиҳидастонро дасти далерӣ баста асту сарпанҷаи шерӣ шикаста.

Чӣ хуш гуфт он тиҳидасти силаҳшӯр,
Ҷаве зар беҳтар аз панчоҳ ман зӯр».

Писар гуфт: «Эй падар, ҳароина то ранҷ набарӣ, ганҷ барнадорӣ ва то ҷон дар хатар нанниҳӣ, бар душман зафар наёбӣ ва то дона парешон накунӣ, хирман барнагирӣ! Набинӣ, ки ба андак моя ранҷе, ки бурдам, чӣ таҳсили роҳат кардам ва ба неше, ки хӯрдам, чӣ моя асал овардам?

Гарчӣ берун зи ризқ натвон хӯрд,
Дар талаб коҳилӣ нашояд кард!

Ғаввос агар андеша кунад коми наҳанг,
Ҳаргиз накунад дурри гаронмоя ба чанг,

Осиёсанги зерин мутаҳаррик нест, лоҷарам, таҳаммули бори гарон ҳамекунад.

Чӣ хӯрад шери шарза дар буни ғор?
Бози афтодаро чӣ қут бувад?
То ту дар хона сайд хоҳӣ кард,
Дасту поят чу анкабут бувад!»

Падар гуфт: «Эй писар, туро дар ин навбат фалак ёварӣ кард ва иқбол раҳбарӣ, ки соҳибдавлате дар ту расид ва бар ту бубахшоид ва қасри ҳолатро ба тафаққуде ҷабр кард ва чунин иттифоқ нодир афтад ва бар нодир ҳукм натавон кард. Зинҳор, то бад-ин тамаъ дигар бора гирди валаъ нагардӣ!

Сайед на ҳар бор шикоре бибарад,
Афтад, ки яке рӯз палангаш бидарад.

Чунон ки якеро аз мулуки Порс нигине гаронмоя бар ангуштарӣ буд. Боре ба ҳукми тафарруҷ бо тане чанд хосон ба Мусаллои Шероз бурун рафт, фармуд то ангуштариро бар гунбази Азуд насб карданд, то ҳар ки тир аз ҳалқаи ангуштарӣ бигузаронад, ҳотам ӯро бошад. Иттифоқан чаҳорсад ҳукмандоз ки дар хидмати ӯ буданд, ҷумла хато карданд, магар кӯдаке, ки бар боми работе ба бозича тир аз ҳар тарафе меандохт, боди сабо тири ӯро ба ҳалқаи ангуштарӣ бигузаронид ва хилъату неъмат ёфт ва ҳотам ба вай арзонӣ доштанд. Писар тиру камонро бисӯхт. Гуфтанд: «Чаро чунин кардӣ?» Гуфт: «То равнақи нахустин бар ҷой монад»!

Гаҳ бувад, к-аз ҳакими равшанрой
Барнаёяд дуруст тадбире.
Гоҳ бошад, ки кӯдаке нодон,
Ба ғалат бар ҳадаф занад тире».

Ҳ и к о я т

Дарвешеро шунидам, ки ба ғоре дарнишаста буд ва дар ба рӯи ҷаҳониён баста ва мулуку ағниёро дар чашми ҳиммати ӯ шавкату ҳайбат намонда.

Ҳар ки бар худ дари суол кушод,
То бимирад ниёзманд бувад.
Оз бигзору подшоҳӣ кун,
Гардани бетамаъ баланд бувад!

Яке аз мулуки он тараф ишорат кард, ки таваққӯъ ба карами ахлоқи мардон чунин аст, ки ба намак бо мо мувофиқат кунанд. Шайх ризо дод, ба ҳукми он, ки иҷобати даъват суннат аст. Дигар рӯз малик ба узри қудумаш рафт. Обид аз ҷой барҷаст ва дар канораш гирифту талаттуф кард ва сано гуфт. Чун ғоиб шуд, яке аз асҳоб гуфт шайхро, ки чандин мулотифат ки имрӯз бо подшоҳ кардӣ, хилофи одат буд ва дигар надидаем». Гуфт:«Нашунидаӣ, ки гуфтаанд:

Ҳар киро бар симот биншастӣ,
Воҷиб омад ба хидматаш бархост.
Гӯш тавонад, ки ҳама умр вай,
Нашнавад овози дафу чангу най,
Дида шикебад зи тамошои боғ,
Бе гулу насрин ба сар орад димоғ.
В-ар набувад болиши огандапар,
Хоб тавон кард ҳаҷар зери сар.
В-ар набувад дилбари ҳамхоба пеш,
Даст тавон кард дар оғӯши хеш.
В-ин шиками беҳунари печ-печ
Сабр надорад, ки бисозад ба ҳеҷ.

Боби чаҳорӯм

Дар фавоиди хомӯшӣ

Ҳикоят

Якеро аз дӯстон гуфтам: «Имтинои сухан гуфтанам ба иллати он ихтиёр омадааст, ки ғолиби авқот дар сухан неку бад иттифоқ афтад ва дидаи душманон ҷуз бар бадӣ намояд». Гуфт: «Душман он беҳ, ки некӣ набинад»,

Ҳунар ба чашми адоват бузургтар айб аст,
Гул аст Саъдию дар чашми душманон хор аст!
Нури гетифурӯзи чашмаи ҳур,
Зишт бошад ба чашми мушаки кӯр,

Ҳикоят
Бозургонеро ҳазор динор хасорат афтод. Писарро гуфт: «Набояд, ки ин сухан бо касе дар миён ниҳӣ!» Гуфт: «Эй падар, фармон турост, нагӯям, валекин хоҳам маро бар фоидаи ин мутталеъ гардонӣ, ки маслиҳат дар ниҳон доштан чӣст?» Гуфт: «То мусибат ду нашавад: яке нуксони моя ва дигар шамотати ҳамсоя.

Магӯ андӯҳи хеш бо душманон,
Ки «лоҳавл» гӯянд шодикунон.

Ҳикоят
Ҷавоне хирадманд аз фунуни фазоил ҳаззе вофир дошт ва табъе нофир; чандон ки дар маҳофили донишмандон нишастӣ, забон аз сухан бибастӣ. Боре падараш гуфт: «Эй писар, ту низ он чӣ донӣ, бигӯй!» Гуфт: «Тарсам, ки бипурсанд, аз он чӣ надонам ва шармсорӣ барам.

Нашунидӣ, ки сӯфие мекӯфт.
Зери наълайни хеш мехе чанд.
Остинаш гирифт сарҳанге,
Ки биё, наъл бар сутурам банд!»

Ҳикоят

Ҷолинус аблаҳеро дид: даст дар гиребони донишманде зада ва беҳурматӣ ҳамекард. Гуфт: «Агар ин доно будӣ, кори вай бо нодон бад-ин ҷо нарасидӣ.

Ду оқилро набошад кину пайкор,
На доное ситезад бо сабукбор,
Агар нодон ба ваҳшат сахт гӯяд,
Хирадмандаш ба нармӣ дил биҷӯяд,

Ду соҳибдил нигаҳ доранд мӯе,
Ҳамедун саркаше в-озармҷӯе.
В-агар бар ҳар ду ҷониб ҷоҳилонанд,
Агар занҷир бошад, бигсалонанд.
Якеро зиштхӯе дод дашном,
Таҳаммул карду гуфт: «Эй хубфарҷом,
Батар з-онам, ки хоҳӣ гуфтан онӣ,
Ки донам, айби ман чун ман надонӣ!

Ҳикоят

Саҳбони Воилро дар фасоҳат беназир ниҳодаам ва ба ҳукми он, ки бар сари ҷамъ соле сухан гуфтӣ ва лафзе муқаррари накардӣ ва агар ҳамон иттифоқ афтодӣ, ба иборате дигар бигуфтӣ ва аз ҷумлаи одоби нудамои мулук яке ин аст.

Сухан гар чӣ дилбанду ширин бувад,
Сазовори тасдиқу таҳсин бувад,
Чу як бор гуфтӣ, магӯ боз пас,
Ки ҳалво чу якбор хӯрданд, бас!

Ҳикоят

Якеро аз ҳукамо шунидам, ки мегуфт: «Ҳаргиз касе ба ҷаҳли хеш иқрор накардааст, магар он кас, ки чун дигаре дар сухан бошад, ҳамчунон ногуфта, сухан огоз кунад.

Суханро сар аст, эй хирадманду бун,
Маёвар сухан дар миёни сахун.
Худованди тадбиру фарҳангу ҳуш,
Нагӯяд сухан то набинад хамӯш.

Ҳикоят

Тане чанд аз бандагони Маҳмуд гуфтанд Ҳасани Маймандиро, ки «султон имрӯз туро чӣ гуфт дар фалон маслиҳат?» Гуфт: «Бар шумо ҳам пӯшида набошад» Гуфтанд: «Он чӣ бо ту гӯяд, ба амсоли мо гуфтан раво надорад». Гуфт: «Ба эътимоди он, ки донад, ки нагӯям, пас чаро ҳамепурсед?»

На ҳар сухан, ки барояд, бигӯяд аҳли шинохт,
Ба сирри шоҳ сари хештан нашояд бохт.

Ҳикоят

Яке аз шуаро пеши амири дуздон рафт ва саное бар ӯ бигуфт. Фармуд то ҷома аз ӯ баркананд ва аз деҳ бадар кунанд. Мискин бараҳна ба сармо ҳамерафт. Сагон дар қафои вай афтоданд, хост то санге бардорад ва сагонро дафъ кунад, замин ях гирифта буд, оҷиз шуду гуфт: «Ин чӣ ҳаромзода мардумонанд, сагро кушодааанду сангро баста!» Амир аз ғурфа бидиду бишунид ва бихандид, гуфт: «Эй ҳаким, аз ман чӣзе бихоҳ!» Гуфт: «Ҷомаи худ мехоҳам, агар инъом фармоӣ.

Умедвор бувад одамӣ ба хайри касон,
Маро ба хайри ту уммед нест, шар марасон!»

Солори дуздонро бар ӯ раҳмат омад ва ҷома бозфармуд ва кабопӯстине бар ӯ мазид карду дираме чанд.

Ҳикоят

Хатибе кареҳуссавт худро хушовоз пиндоштӣ ва фарёди беҳуда бардоштӣ... Мардуми қаря ба иллати ҷоҳе, ки дошт балияташ мекашиданд ва азияташро маслиҳат намедиданд, то яке аз хутабои он иқлим, ки бо ӯ адовате ниҳонӣ дошт, боре ба пурсиш омада будаш, гуфт: «Туро хобе дидаам, хайр бод!» Гуфто: «Чӣ дидӣ?» Гуфт:«Чунон дидаме, ки туро овози хуш буд ва мардумон аз анфоси ту дар роҳат». Хатиб андар ин лахте биандешиду гуфт: «Ин муборак хоб аст, ки дидаӣ, ки маро бар айби худ воқиф гардонидӣ. Маълум шуд, ки овози нохуш дорам ва халқ аз баланд хондани ман дар ранҷ, тавба кардам, ки аз ин пас хутба нагӯям, магар ба оҳистагӣ,

Аз сӯҳбати дӯсте баранҷам,
К-ахлоқи бадам ҳасан намояд.
Айбам ҳунару камол бинад,
Хорам гулу ёсуман намояд.
Ку душмани шӯхчашми бебок?
То айби маро ба ман намояд!

Ҳ и к о я т

Яке дар масҷиди Санҷор ба татаввӯъ бонги намоз гуфтӣ ба адое, ки мустамеонро аз ӯ нафрат будӣ ва соҳиби масҷид амире буд одили нексират; намехосташ, ки дилозурда гардад, гуфт: «Эй ҷавонмард, ки масҷидро муаззинонанд қадим, ҳар якеро панҷ динор мураттаб доштаам, туро даҳ динор медиҳам, то ҷое дигар равӣ». Бар ин қавл иттифоқ карданду бирафт. Пас аз муддате дар гузаре пеши амир бозомаду гуфт: «Эй худованд, бар ман ҳайф кардӣ, ки ба даҳ динор аз он буқъа бадар кардӣ, ки ин ҷо ки рафтаам, бист динорам ҳамедиҳанд, то ҷои дигар равам ва (лекин) қабул намекунам». Амир аз ханда бехуд гашту гуфт: «Зинҳор, то наситонӣ, ки ба панҷоҳ розӣ гарданд!»

Ба теша кас нахарошад зи рӯи хоро гил,
Чунон ки бонги дурушти ту мехарошад дил!

Ҳ и к о я т

Нохушовозе ба бонги баланд қуръон ҳамехонд. Соҳибдиле бар ӯ бигузашту гуфт: «Туро мушоҳира чанд аст!» Гуфт: «Ҳеҷ». Гуфт: «Пас заҳмати худ чандин чаро ҳамедиҳӣ?» Гуфт: «Аз баҳри худо мехонам». Гуфт: «Аз баҳри худо, махон!» Гар ту қуръон бар ин намат хонӣ, Бибарӣ равнақи мусулмонӣ!»,

Боби панҷум
Дар Ишқ ва Ҷавонӣ

Ҳикоят

Ҳасани Маймандиро гуфтанд: «Султон Маҳмуд чандин бандаи соҳибҷамол дорад, ки ҳар яке бадеи ҷаҳонеанд, чӣ гуна афтодааст , ки бо ҳеҷ як аз эшон майлу муҳаббате надорад, чунон ки бо Аёз, ки зиёдат ҳусне надорад?» Гуфт: «Ҳар чӣ ба дил фурӯ ояд, дар дида накӯ намояд.

Ҳар ки султон муриди ӯ бошад,
Гар ҳама бад кунад, накӯ бошад.
В-он киро подшаҳ бияндозад
Касаш аз хайли хона нанвозад.

Касе ба дидаи инкор агар нигоҳ кунад,
Нишони сурати Юсуф диҳад ба нохубӣ
В-агар ба чашми иродат нигоҳ куни дар дев,
Фариштает намояд ба чашм—каррӯбӣ».

Ҳикоят

Порсоеро дидам ба муҳаббати шахсе гирифтор, на тоқати сабру на ёрои гуфтор. Чандон ки маломат дидӣ, ва ғаромат кашидӣ, тарки тасоби накардӣ ва гуфти:

Кӯтаҳ накунам зи доманат даст
В-ар худ бизанӣ ба теғи тезам!
Баъд аз ту малозу малҷае нест,
Ҳам дар ту гурезам, ар гурезам!

Боре маломаташ кардаму гуфтам: «Ақли нафисатро чӣ шуд, то нафси хасис ғолиб омад?» Замоне ба фикрат фурӯ рафт ва гуфт:

Ҳар кучо султони ишк омад, намонд
Қуввати бозуи тақиоро маҳал.
Покдоман чун зияд бечорае,
Уфтода то гиребон дар ваҳал.

Ҳ и к о я т

Шабе ёд дорам, ки ёре азиз аз дар даромад. Чунон бехуд аз ҷой барчастам, ки чароғам ба остин кушта шуд. Бинишасту итоб оғоз кард, ки дарҳол, ки маро бидидӣ чароғ бикуштӣ, ба чӣ маънӣ? Гуфтам: «Ба ду маънӣ: яке он, ки гумон бурдам, ки офтоб баромад ва дигар он ки ин байтам ба хотир бигузашт:

Чун гароне ба пеши шамъ ояд,
Хезаш андар миёни чамъ бикуш!
В-ар шакархандаест ширинлаб,
Остинаш бигиру шамъ бикуш!»

Ҳ и к о я т

Яке дӯстеро, ки замонҳо надида буд, гуфт: «Кучоӣ, ки муштоқ будам?» Гуфт: муштоқӣ беҳ, ки малулӣ,

Дер омадӣ, эй нигори сармаст,
Зудат надиҳем доман аз даст,
Маъшуқ, ки дер-дер бинанд,
Охир беҳ аз он, ки сер бинанд

Шоҳид , ки бо рафиқон ояд, ба ҷафо кардан омада аст ба ҳукми он ки аз ғайрат ва музоддат холӣ набошад.

Ба як нафас, ки баромехт ёр бо ағёр ,
Басе намонд, ки ғайрат вуҷуди ман бикушад.
Ба ханда гуфт, ки ман шамъи ҷамъам, эй Саъдӣ,
Маро аз он чӣ, ки парвона хештан бикушад?

Ҳ и к о я т

Ёд дорам, дар айёми пешин, ки ман ва дӯсте чун бодоми ду мағз дар пӯсте сӯҳбат доштем. Ногоҳ иттифоқи мағиб афтод. Пас аз муддате, ки бозомад, итоб оғоз кард, ки дар ин муддат қосиде нафиристодӣ.
Гуфтам: «Дареғ омадам, ки дидаи қосид ба ҷамоли ту равшан гардаду ман маҳрум!

Ёри дерина маро, гӯ, ба забон тавба мадеҳ,
Ки маро тавба ба шамшер нахоҳад будан!
Рашкам ояд, ки касе сер нигаҳ дар ту кунад,
Боз гӯям на, ки кас сер нахоҳад будан!

Тӯтиеро бо зоғе дар қафас карданд ва аз қубҳи мушоҳидаи ӯ муҷоҳида мебурд ва мегуфт: «Ин чӣ талъати макрӯҳ асту ҳайати мамқут ва манзари малъун ва шамоили номавзун?

Алассабоҳ ба рӯи ту ҳар, ки бархезад,
Сабоҳи рӯзи саломат бар ӯ масо бошад.
Бадахтаре чу ту дар сӯҳбати ту боистӣ,
Вале чунин, ки туӣ, дар чаҳон куҷо бошад?»

Аҷаб он, ки ғуроб аз муҷовирати тӯтӣ ҳам ба ҷон омада буд ва малул шуда, лоҳавлкунон аз гардиши гетӣ ҳаменолид ва дастҳои тағобун бар яқдигар ҳамемолид, ки ин чӣ бахти нугун аст ва толеи дун ва айёми бӯқаламун? Лоиқи қадри ман он аст, ки бо зоғе ба девори боғе бар хиромон ҳамерафтам.

Порсоро бас ин кадар зиндон,
Ки бувад ҳамтавилаи риндон.

То чӣ (андоза) гунаҳ кардам, ки рӯзгорам ба уқубати он дар силкӣ сӯҳбати чунин аблаҳе худраъй, ноҷинс, хирадарой ба чунин банди бало мубтало гардонидааст?!

Кас наёяд ба пои деворе,
Ки бар он суратат нигор кунанд.
Гар туро дар биҳишт бошад ҷой,
Дигарон дӯзах ихтиёр кунанд!

Ин зарбулмасал бад-он овардам, то бидонӣ ки сад чандон, ки доноро аз нодон нафрат аст, нодонро аз доно ваҳшат аст.
Зоҳиде дар симои риндон буд,
З-он миён гуфт шоҳиде балхӣ.
Гар малулӣ зи мо, туруш манишин,
Ки ту ҳам дар миёни мо талхӣ!

Ҷамъе чу гулу лола ба ҳам пайваста,
Ту — ҳезуми хушк дар миёншон раста.
Чун бод мухолифу чу сармо нохуш,
Чун барф нишастаию чун ях баста!

Ҳикоят

Рафиқе доштам, ки солҳо бо ҳам сафар карда будему нону намак хӯрда ва бекарон ҳукуки сӯҳбат собит шуда. Охир ба сабаби нафъе андак озори хотири ман раво дошт ва дӯстӣ сипарӣ шуд ва бо ин ҳама аз ду тараф дилбастагӣ буд, ки шунидам рӯзе ду байт аз суханони ман дар маҷмае ҳамегуфтанд:

Нигори ман чу дарояд ба хандаи намакин,
Намак зиёд кунад бар ҷароҳати решон.
Чӣ будӣ, ар сари зулфаш ба дастам афтоди.
Чу остини каримон ба дасти дарвешон.

Тоифаи дӯстон ба лутфи ин сухан на, ки бар ҳусни сирати хеш гувоҳӣ дода буданд ва офарин бурда, ва он дӯст ҳам дар ин ҷумла муболиға карда буд ва бар фавти сӯҳбати дерин таассуф хӯрда ва ба хатои хеш эътироф намуда, маълум кардам, ки аз тарафи ӯ ҳам рағбате ҳаст, ин байтҳо фиристодам ва сулҳ кардем.

На моро дар миён аҳду вафо буд?
Ҷафо кардию бадаҳдӣ намудӣ.
Ба як бор аз ҷаҳон дил дар ту бастам,
Надонистам, ки баргардӣ ба зудӣ,
Ҳанӯзат гар сари сулҳ аст, боз ой,
К-аз он маҳбубтар бошӣ, ки будӣ!

Ҳикоят

Якеро зане соҳибҷамоли ҷавон даргузашт ва модарзани фартут ба иллати кобин дар хона мутамаккин бимонд ва мард аз муҷовирати ӯ ба ҷон ранҷидӣ ва аз муҳовирати ӯ чора надидӣ, то гурӯҳе ошноён ба пурсидан омадандаш. Яке гуфто: «Чӣ гунаӣ дар муфориқати ёри азиз?» Гуфт: «Нодидани зан бар ман чунон душвор намеояд, ки дидани модарзан!»

Гул ба тороҷ рафту хор бимонд,
Ганҷ бардоштанду мор бимонд.
Дида бар тораки синон дидан,
Хуштар аз рӯи душманон дидан.
Воҷиб аст аз ҳазор дӯст бурид,
То яке душманат набояд дид.

Ҳ и к о я т

Якеро аз мулуки араб ҳадиси *Лайлӣ* ва Маҷнун ва шӯриши ҳоли ӯ бигуфтанд, ки бо камоли фазлу балоғат сар дар биёбон ниҳодааст ва зимоми ақл аз даст дода. Бифармудаш, то (Маҷнунро) ҳозир оварданд ва маломат кардан гирифт, ки дар шарафи нафси инсон чӣ халал дидӣ, ки хӯи баҳоим гирифти ва тарки сӯҳбати мардум гуфтӣ?» Гуфт:

«Кош, к-онон, ки айби ман ҷустанд,
Рӯят, эй дилситон, бидидандӣ,
То ба ҷои турунҷ дар назарат,
Бе хабар дастҳо буридандӣ,

то ҳақиқати маъно бар сурати даъво гувоҳ омадӣ...».Маликро дар дил омад ҷамоли *Лайлӣ* мутолиа кардан, то чӣ сурат аст, ки мӯҷиби чандин фитна аст? Пас бифармудаш талаб кардан, дар аҳёи араб бигардиданд ва ба даст оварданд ва пеши малик дар саҳии сароча бидоштанд. Малик дар ҳайати ӯ назар кард, шахсе дид, сияҳфоми борикандом. Дар назараш ҳақир омад, ба ҳукми он ки камтарин худдоми ҳарами ӯ ба ҷамол аз ӯ пештар буданд ва ба зинат бештар. Маҷнун ба фаросат дарёфту гуфт: «Аз даричаи чашми Мачнун бояд дар ҷамоли *Лайлӣ* назар кардан, то сирри мушоҳидаи ӯ бар ту таҷалло кунад.

Тандурустонро набошад дарди реш,
Ҷуз ба ҳамдарде нагӯям дарди хеш.
Гуфтан аз занбӯр беҳосил бувад
Бо яке дар умри худ нохӯрда неш!
То туро ҳоле набошад ҳамчу мо,
Ҳоли мо бошад туро афсона пеш,
Сӯзи ман бо дигаре нисбат макун,
Ӯ намак бар дасту ман бар узви реш!»

Ҳ и к о я т

Ҷавоне покбозу покрав буд,
Ки бо покизарӯе дар гарав буд.
Чунин хондам, ки дар дарьёи аъзам,
Ба гирдобе дарафтоданд бо ҳам,
Чу маллоҳ омадаш, то даст гирад,
Мабодо к-андар он ҳолат бимирад.
Ҳамегуфт аз миёни мавчӣ ташвир:
«Маро бигзору дасти ёри ман гир!»
Дар ин гуфтан ҷавон бар вай барошуфт,
Шунидандаш, ки ҷон медоду мегуфт:
«Ҳадиси ишқ аз он баттол манюш,
Ки дар сахтӣ кунад ёрӣ фаромӯш!»
Чунин карданд ёрон зиндагонӣ,
Зи корафтода бишнав, то бидонӣ,
Ки Саъдӣ роҳу расми ишқбозӣ,
Чунон донад, ки дар Бағдод тозӣ.
Дилороме, ки дорӣ дил дар ӯ банд,
Дигар чашм аз ҳама олам фурӯбанд!
Агар Маҷнуну Лайлӣ зинда гаштӣ,
Ҳадиси ишқ аз ин дафтар навиштӣ!

Боби Шашум
Дар Заъф ва Пирӣ

Ҳ и к о я т

Бо тоифае донишмандон дар ҷомеи Димишқ баҳсе ҳамекардам, ки ҷавоне даромаду гуфт: «Дар ин миён касе ҳаст, ки забони порсӣ донад?» Ғолиб ишорат ба ман карданд. Гуфтамаш: «Хайр аст?» Гуфт «Пире саду панҷоҳсола дар ҳолати назъ аст ва ба забони порсӣ чӣзе ҳамегӯяд ва мафҳуми мо намегардад, агар ба карам ранҷа шавӣ , музд ёби бошад , ки васияте ҳамекунад».

Чун ба болинаш фаро расидам ин мегуфт:

Даме чанд гуфтам барорам ба ком,
Дареғо, ки бигрифт роҳи нафас!
Дареғо, ки бар хони алони умр,
Даме чанд хӯрдему гуфтанд: «Бас!»

Маонии ин суханро ба арабӣ бо шомиён ҳамегуфтам ва тааҷҷуб ҳамекарданд аз умри дарозу таассуфи ӯ ҳамчунон бар ҳаёти дунё. Гуфтам: «Чӣ гунаӣ Дар ин ҳолат?» Гуфт: «Чӣ гӯям?

Надидаӣ, ки чӣ сахтӣ ҳамерасад ба касе,
Ки аз даҳонаш бадар мекунанд дандоне.
Қиёс кун, ки чӣ ҳолат бувад дар он соат,
Ки аз вуҷуди азизаш бадар равад ҷоне!»

Гуфтам: «Тасаввури марг аз хаёл бадар кун ва ваҳмро бар табиат муставлӣ магардон, ки файласуфони Юнон гуфтаанд: «Мизоҷ агарчӣ мустақим бувад, эътимоди бақоро нашояд ва мараз гарчӣ ҳоил, далолати куллӣ бар ҳалок накунад: Агар фармоӣ, табиберо бихонанд, то муоличат кунад». Дида баркарду бихандиду гуфт:

Даст барҳам занад табиби зариф,
Чун ҳариф бинад ӯфтода ҳариф.
Хоҷа дар банди нақши айвон аст,
Хона аз пойбаст вайрон аст.
Пирмарде зи назъ менолид,
Пиразан сандалаш ҳамемолид.
Чун муҳаббат шуд эътидоли мизоҷ,
На азимат асар кунад, на илоҷ!

Ҳ и к о я т

Пире ҳикоят кунад, ки духтаре хоста будам ва ҳуҷра ба гул ороста ва ба хилват бо ӯ нишаста ва дидаю дил дар ӯ баста. Шабҳои дароз нахуфтаме ва базлаҳо ва латифаҳо гуфтаме, бошад, ки муонисат пазираду ваҳшат нагирад. Аз ҷумла шабе мегуфтам:«Бахти баландат ёр буду чашми давлатат бедор, ки ба сӯҳбати пире афтодӣ: пухтапарварда, ҷаҳондида, орамида, гарму сард чашида, неку бад озмуда, ки ҳаққи сӯҳбат бидонад ва

шарти маваддат ба ҷой оварад; мушфиқу меҳрубон, хуштабъу ширинзабон.

То тавонам дилат ба даст орам,
В-ар биёзориям, наёзорам.
В-ар чу тӯтӣ шакар бувад хӯришат,
Ҷони ширин фидои парваришат!

На гирифтор омади ба дасти ҷавоне мӯъҷиб, хирарой, сарсабуки тезпой, ки ҳар дам ҳавасе пазад ва ҳар лаҳза рое занад ва ҳар шаб ҷое хусбад ва ҳар рӯз ёре гирад.

Ҷавонон хуррамандy хубрухсор,
Валекин дар вафо бо кас напоянд.
Вафодорӣ мадор аз булбулон чашм,
Ки ҳар дам бар гуле дигар сароянд.

Хилофи пирон, ки ба ақлу адаб зиндагонӣ кунанд, на ба муктазои ҷаҳли ҷавонӣ.

Зи худ беҳтаре ҷӯю фурсат шумор,
Ки бо чун худе гум кунӣ рӯзгор!»

Гуфт: «Чандин бар ин намат бигуфтам, гумон бурдам, ки дилаш бар қайди ман омад ва сайди ман шуд. Ногоҳ нафасе сард аз дили пурдард бароварду гуфт: «Чандин сухан, ки бигуфтӣ, дар тарозуи ақли ман вазни он сухан надорад, ки вақте шунидам аз қобилаи хеш, ки гуфт: «Зани ҷавонро агар тире дар паҳлу нишинад, беҳ ки пире!» Филҷумла, имкони мувофиқат набуд ва ба муфориқат анҷомид. Чун муддати иддат баромад, ақди никоҳаш бастанд, бо ҷавоне тунду турушрӯй, тиҳидасту бадхӯй; ҷабру ҷафо медид ва ранҷу ано мекашид ва шукри неъмати ҳақ ҳамчунон мегуфт, ки аз он азоби алим бираҳидам ва бад-ин наими муқим бирасидам!
Бо ин ҳама ҷабру тундхӯӣ,
Нозат бикашам, ки хубрӯӣ.

Бо ту маро сӯхтан андар азоб
Беҳ, ки шудан бо дигаре дар биҳишт.
Бӯи пиёз аз даҳани хубрӯй
Нағзтар ояд, ки гул аз дасти зишт».

Ҳ и к о я т

Меҳмони пире шудам дар Диёрбакр ки моли фаровон дошт ва фарзанди хубрӯй. Шабе ҳикоят кард, ки маро ба умри хеш ба ҷуз ин фарзанд набудааст. Дарахте дар ин водӣ зиёратгоҳ аст, ки мардумон ба ҳоҷат хостан он ҷо раванд. Шабҳои дароз дар он пои дарахт бар ҳақ бинолидам, то маро ин фарзанд бахшидааст. Шунидам, ки писар бо рафиқон оҳиста ҳамегуфт: «Чӣ будӣ, агар ман он дарахт бидонистаме, ки куҷост, то дуо кардаме, ки падарам бимурдӣ».Хоҷа шодикунон, ки писарам оқил аст ва писар таъназанон, ки падарам фартут.

Солҳо бар ту бигзарад, ки гузар
Накунӣ сӯи турбати падарат.
Ту ба ҷои падар чӣ карди хайр,
То ҳамон чашм дорӣ аз писарат!

Ҳ и к о я т

Рӯзе ба ғурури ҷавонӣ сахт ронда будам ва шабонгоҳ ба пои гаревае суст монда. Пирамарде заиф аз паси корвон ҳамеомад, гуфт: «Чӣ хусбӣ, ки на ҷои хуфтан аст!» Гуфтам: «Чун равам, ки на пои рафтан аст?» Гуфт: «Ин нашунидаӣ, ки соҳибдилон гуфтаанд: рафтану нишастан, беҳ ки давидану гусистан!»

Эй ки муштоқи манзилӣ, машитоб!
Панди ман кор банду сабр омӯз.
Аспи тозӣ дутак равад ба шитоб,
Шутур оҳиста меравад шабу рӯз.

Ҳ и к о я т

Вақте ба ғуруру ҷаҳли ҷавони бонг бар модар задам. Дилозурда ба кунҷе нишаст ва гирён ҳамегуфт:«Магар хурдӣ фаромӯш карди, ки дуруштӣ мекунӣ?»
Чӣ хуш гуфт золе ба фарзанди хеш,
Чу дидаш палангафкану пилтан:
«Гар аз аҳди хурдит ёд омадӣ,
Ки бечора будӣ дар оғӯши ман,
Накардӣ дар ин рӯз бар ман ҷафо,
Ки ту шермардиву ман пиразан».

Б о б и ҳ а ф т у м
Дар Таъсири Тарбият

Ҳ и к о я т

Якеро аз вузаро писаре кавдан буд. Пеши яке аз донишмандон фиристод, ки мар инро тарбият кун, магар оқил шавад. Рӯзгоре таълим кардаш ва муассир набуд. Пеши падараш кас фиристод, ки он оқил намешавад ва маро девона кард.

Чун бувад асли гавҳаре қобил,
Тарбиятро дар ӯ асар бошад.
Ҳеч сайқал накӯ надонад кард
Оҳанеро, ки бадгуҳар бошад.
Саг ба дарьёи ҳафтгона машӯй,
Чун, ки тар шуд, палидтар бошад.
Хари Исо гараш ба Макка баранд,
Чун биёяд, ҳанӯз хар бошад.

Ҳ и к о я т

Ҳакиме писаронро панд ҳамедод, ки ҷонони падар, ҳунар омӯзед, ки мулку давлати дуньё эътимодро нашояд ва симу зар дар сафар маҳалли хатар аст: ё дузд баякбор бибарад ё хоҷа ба тафорик бихӯрад.Аммо ҳунар чашмаест зоянда ва давлате поянда, ва агар ҳунарманд аз давлат бияфтад, ғам набошад, ки ҳунар дар нафси худ давлат аст: ҳар чо, ки равад, кадр бинаду дар садр нишинад ва беҳунар луқма чинаду сахтӣ бинад!

Сахт аст пас аз ҷоҳ таҳаккум бурдан,
Хӯ карда ба ноз, ҷабри мардум бурдан.

Вақте афтод фитнае дар шом,
Ҳар кас аз гӯшае фарорафтанд,
Рӯстозодагони донишманд,
Ба вазирии подшо рафтанд;
Писарони вазири ноқисақл,
Ба гадоӣ ба рӯсто рафтанд.

Ҳ и к о я т

Муаллими куттоберо дидам дар диёри Мағриб: турушрӯй, талхгуфтор, бадхӯй, мардумозор, гадотабъ, нопарҳезгор, ки айши мусулмонон ба дидани ӯ табаҳ гаштӣ ва хондани қуръонаш дили мардум сияҳ кардӣ. Ҷамъе писарони покиза ва духтарони дӯшиза ба дасти ҷафои ӯ гирифтор; на заҳраи ханда ва на ёрои гуфтор, гаҳ оразi симичӣ якеро тапонча задию гоҳ соқи булӯрини дигареро шиканҷа кардӣ. Алқисса шунидам, ки тарфе аз хабоиси нафси ӯ маълум карданд ва бизаданду биронданд ва мактаби ӯро ба муслеҳе доданд: порсову салим, некмарди ҳалим, ки сухан ҷуз ба ҳукми зарурат нагуфтӣ ва мӯҷиби озори кас бар забонаш нарафтӣ. Кӯдаконро ҳайбати устоди нахустин аз сар бирафт ва муаллими дуйӯмиро ахлоқи малакӣ диданду як-як дев шуданд, ба эътимоди ҳилми ӯ тарки илм доданд. Ағлаби авқот ба бозича фароҳам нишастандӣ ва лавҳ дуруст нокарда, дар сари ҳам шикастандӣ.

Устоду муаллим чу бувад беозор,
Хирсак бозанд кӯдакон дар бозор.

Баъд аз ду ҳафта бар он масҷид гузар кардам. Муаллими аввалинро дидам, ки дилхуш карда буданд ва ба ҷои хеш оварда. Инсоф, биранҷидам ва «лоҳавл» гуфтам, ки дигарбора иблисро муаллими малоика чаро карданд? Пирмарде зарифи ҷаҳондида гуфт:

Подшоҳе писар ба мактаб дод,
Лавҳи симинаш бар канор ниҳод.
Бар сари лавҳи у навишта ба зар:
Ҷаври устод беҳ зи меҳри падар.

Ҳ и к о я т

Порсозодаеро неъмати бекарон аз тариқаи аммон ба даст афтод. Фисқу фуҷур оғоз кард ва мубаззирӣ пеша гирифт. Филҷумла, намонд аз соири маосӣ мункаре, ки накард ва мускире, ки нахӯрд. Боре ба насиҳаташ гуфтам: «Эй фарзанд, дахл оби равон асту харҷ осиёи гардон, яъне, харҷи фаровон кардан мусаллам касеро бошад ки дахли муайян дорад.

Чу дахлат нест, харҷ охистатар кун,
Ки мегӯянд маллоҳон суруде:

«Агар борон ба кӯҳистон наборад,
Ба соле Даҷла гардад хушкрӯде».

Ақлу адаб пеш гир ва лаҳву ланб бигузор, ки чун неъмат сипарӣ шавад, сахтӣ барӣ ва пушаймонӣ хӯрӣ!».Писар аз лаззати ною нӯш ин сухан дар гӯш наёвард ва бар қавли ман эътироз карду гуфт: «Роҳати оҷил ба ташвиши меҳнати оҷил мунағғас кардан, хилофи раъйи хирадмандон аст.

Худовандони кому некбахтӣ,
Чаро сахтӣ хӯранд аз бими сахтӣ?
Бирав, шодӣ кун, эй ёри дилафрӯз!
Ғами фардо нашояд хӯрд имрӯз.

Факайфа маро, ки дар садри мурувват нишастаам ва ақди футувват баста ва зикри инъом дар афвохи аном афтода.

Ҳар ки алам шуд ба сахову карам,
Банд нашояд, ки ниҳад бар дирам.
Номи накӯе чу бурун шуд ба кӯй,
Дар натавонӣ, ки бибандӣ ба руй»

Дидам, ки насиҳат намепазирад ва дами гарми ман дар оҳани сарди ӯ асар намекунад, тарки муносиҳат кардаму рӯй аз мусоҳибат бигардонидам ва қавли ҳукаморо кор бастам, ки гуфтаанд:

Гар чӣ донӣ, ки нашнаванд, бигӯй
Ҳар чӣ донӣ зи некхоҳию панд!
Зуд бошад, ки хирасар бинӣ.
Ба ду пой ӯфтода андар банд.
Даст бар даст мезанад, ки дареғ.
Нашунидам ҳадиси донишманд!

То пас аз муддате он чӣ андешаи ман буд, аз накбати ҳолаш ба сурат бидидам, ки пора-пора ба ҳам бармедӯхт ва луқма-луқма ҳамеандӯхт. Дилам, аз заъфи ҳолаш ба ҳам баромад ва мурувват надидам, дар чунон ҳоле реши дарунаш ба маломат харошидан ва намак пошидан. Пас бо дили худ гуфтам:

Ҳарифи сифла дар поёни мастӣ
Наяндешад зи рӯзи тангдастӣ.
Дарахт андар баҳорон бар фишонад,
Зимистон, лоҷарам, бе барг монад.

Ҳ и к о я т

Подшоҳе писареро ба адибе доду гуфт: «Ин фарзанди туст, тарбияташ ҳамчунон кун, ки яке аз фарзандони худро. Адиб хидмат карду мутақаббил шуд ва соле чанд бор ӯ саъй карду ба ҷое нарасид ва писарони адиб дар фазлу балоғат мунтаҳо шуданд. Малик донишмандро муохазат кард ва муотибат, ки ваъда хилоф кардӣ ва вафо ба ҷо наёвардӣ!» Гуфт: «Бар раъйи худованди рӯи замин пӯшида намонад, ки тарбият яксон асту табоеъ мухталиф.

Гар чӣ симу зар зи санг ояд ҳаме,
Дар ҳама санге набошад зарру сим.
Бар ҳама олам ҳаметобад Суҳайл,
Ҷое анбон мекунад ҷое адим».

Ҳ и к о я т

Аъробиеро дидам, ки писарро ҳамегуфт: «Туро хоҳанд пурсид, ки амалат чист, нагӯянд падарат кист?

Ҷомаи Каъбаро, ки мебӯсанд,
Ӯ на аз кирми пилла номӣ шуд.
Бо азизе нишаст рӯзе чанд,
Лоҷарам ҳамчун ӯ гиромӣ шуд.

Ҳ и к о я т

Дар тасонифи ҳукамо овардаанд, ки каждумро вилодати маъҳуд нест, чунон ки дигар ҳайвонотро, балки аҳшом модарро бихӯранд ва шикамашро бидаранду роҳи саҳро гиранд ва он пӯстҳо, ки дар хонаи каждум бинанд, асари он аст. Боре ин нукта пеши бузурге ҳамегуфтам. Гуфто: «Дили ман бар сидқи ин сухан гувоҳӣ медиҳад ва ҷуз чунин натавон будан.
Дар ҳолати хурдӣ бо модар чунин муомилат кардаанд, лоҷарам, дар бузургӣ чунин номақбул ва номатбӯанд.

Писареро падар васият кард,
Қ-эй ҷавонмард, ёд гир ин панд:
Ҳар ки бо аҳли худ вафо накунад,
Нашавад дӯстрӯю донишманд!

М а с а л
Каждумро гуфтанд: «Чаро ба зимистон берун наои?»Гуфт: «Ба тобистон чӣ ҳурмат дорам, ки ба зимистон низ биёям!»

Ҳ и к о я т
Тифл будам, ки бузургеро пурсидам аз булӯғ. Гуфт: «Он чӣ дар кутуби уламо мастур аст, се нишон дорад — яке понздаҳ солагӣ ва дигар эҳтилом ва сейӯм баромадани мӯи пеш. Аммо дар ҳақиқат як нишон дораду бас: он ки дар банди ризои ҳак беш аз он бошӣ, ки дар банди ҳаззи нафси хеш ва ҳар он, ки дар ӯ ин сифат мавҷуд нест, ба назди муҳаққиқон болиғ нест.

Ба сурат одамӣ шуд қатрае об,
Ки чил рӯзаш қарор андар раҳим монд.
В-агар чилсоларо ақлу адаб нест,
Ба таҳқиқаш нашояд одамӣ хонд.

* * *

Ҷавонмардиву лутф аст одамият,
Ҳамин нақши ҳаюлой мапиндор!
Ҳунар бояд, ки сурат метавон кард,
Ба айвонҳо дар аз шангарфу зангор.
Чу инсонро набошад фазлу эҳсон,
Чӣ фарқ аз одамӣ то нақши девор?
Ба даст овардани дуньё хунар нест,
Якеро гар тавонӣ дил ба даст ор!

* * *

Соле низоъ дар миёни пиёдагони ҳуҷҷоҷ афтода буд ва дой дар он сафар ҳам пиёда. Инсоф, дар сару рӯи ҳам фитодем ва доди фусуқу ҷидол бидодем. Каҷованишинеро шунидам, ки бо адили худ мегуфт: «Ёлалаҷаб, пиёдаи оҷ чу арсаи шатранҷ ба сар мебарад, фарзин мешавад, яъне, беҳ аз он мегардад, ки буд ва пиёдагони ҳоҷ бодия ба сар бурданду батар шуданд.

Аз ман бигӯй ҳоҷии мардумгазойро,
К-ӯ пӯстини халқ ба озор медарад.
Ҳоҷӣ ту нестӣ, шутур аст, аз барои он-к,
Бечора хор мехӯраду бор мебарад!

Ҳ и к о я т
Ҳиндуе нафтандозӣ ҳамеомӯхт. Ҳакиме гуфт: «Туро, ки хона наин аст, бозӣ на ин аст!

То надонӣ, ки сухан айни савоб аст, магӯй,
В-он чӣ донӣ ки на некӯш ҷавоб аст, магӯй!

Ҳ и к о я т
Мардакеро чашмдард хост, пеши байторе рафт, ки даво кун. Байтор аз он чӣ дар чашми чорпоён мекунанд, дар дидаи ӯ кашид ва кӯр шуд. Ҳукумат ба довар бурданд. Гуфт: «Бар ӯ ҳеҷ товон нест: агар ин хар набудӣ, пеши байтор нарафтӣ!» Мақсуд аз ин сухан он аст, ки то бидонӣ, ки ҳар ки ноозмударо кори бузург фармояд, бо он ки надомат барад, ба наздики хирадмандон ба хиффати раъй мансуб гардад.

Надиҳад ҳушманди равшанрой,
Ба фурӯмоя корҳои хатир.
Бурьёбоф, агарчӣ бофандаст,
Набарандаш ба коргоҳи ҳарир.

Ҳ и к о я т
Соле аз Балх бо румиёнам сафар буд ва роҳ аз ҳаромиён пурхатар. Ҷавоне ба бадрақа ҳамроҳи мо шуд. Сипарбоз, чархандоз', силаҳшӯр, пилзӯр, ки даҳ марди тавоно камони ӯ зеҳ кардандӣ ва зӯровaрони рӯи замин пушти ӯ бар замин наёвардандӣ, валекин чунон ки донӣ, мутанаъим буду сояпарварда, на чаҳондидаву сафаркарда; раъди кӯси диловарон ба гушаш нарасида ва барки шамшери саворон надида.

Наяфтода бар дасти душман асир,
Ба гирдаш наборида борони тир.

Иттифоқан ману ин ҷавон ҳар ду дар паи ҳамдавон (будем). Ҳар он девори қадимаш, ки пеш омадӣ, ба қуввати бозу бияфкандӣ ва ҳар дарахти азим,ки

диді̄, ба зӯри сарпанҷа баркандӣ ва тафохуркунон гуфтӣ:
Пил ку, то катифу бозуи гурдон бинад?
Шер ку, то кафу сарпанҷаи мардон бинад?

Мо дар ин ҳолат (будем), ки ду ҳинду аз паси санге сар бароварданд ва оҳанги китолӣ мо карданд ба дасти яке чӯбе ва дар бағали он дигар кулӯхкӯбе. Ҷавонро гуфтам: «Чӣ поӣ?
Биёр он чӣ дорӣ зи мардиву зӯр,
Ки душман ба пои худ омад ба гӯр!»

Тиру камонро дидам аз дасти чавон афтода ва ларза бар устухон.
На ҳар ки мӯй шикофад ба тири ҷавшанхой,
Ба рӯзи ҳамлаи ҷанговарон бидорад пой.

Чора чуз он надидем, ки рахту силоҳу ҷомаҳо раҳо кардему ҷон ба саломат бурдем.

Ба корвон гарон марди кордида фирист,
Ки шери шарза дарорад ба зери хамми каманд.
Ҷавон агар чӣ қавиёлу пилтан бошад,
Ба ҷанги душманаш аз ҳавл бигсалад пайванд.

Ҳикоят
Тавонгарзодаеро дидам бар сари гӯри падар нишаста ва бо дарвешбачае мунозира дарпайваста, ки сандуқи турбати мо сангин асту китоба рангин ва фарши рухом андохта ва хишти фирӯза дар ӯ сохта. Ба гӯри падарат чи монад хиште ду фароҳам оварда ва муште ду хок бар он пошида».
Дарвешписар ин бишуниду гуфт: «То падарат зери он сангҳои гарон бар худ биҷунбида бошад, падари ман ба биҳишт расида бувад!»
Ҳар ки камтар ниҳанд бар вай бор,
Бешак осудатар кунад рафтор.

Марди дарвеш, ки бори ситами фоқа кашад,
Ба дари марг ҳамоно, ки сабукбор ояд.
В-он ки дар неъмату осоишу осонӣ зист,
Мурданаш з-ин ҳама, шак нест, ки душвор ояд.
Ба ҳама ҳол асире, ки зи банде бираҳад,
Беҳтар аз ҳоли амире, ки гирифтор ояд.

Боби ҳаштӯм
Дар Одоби Сӯҳбат

Мол аз баҳри осоиши умр аст, на умр аз баҳри гирд кардани мол! Оқилеро пурсиданд, ки некбахт кисту бадбахтӣ чӣст?
Гуфт: некбахт он, ки хӯрду кишт ва бадбахт он, ки мурду ҳишт.

Макун намоз бар он ҳеч кас, ки ҳеҷ накард,
Ки умр дар сари таҳсили мол карду нахӯрд!

* * *

Ду кас ранҷи беҳуда бурданду саъйи бефоида карданд: яке он, ки андӯхту нахӯрд ва дигар он, ки омӯхту амал накард.

Илм чандон, ки бештар хонӣ,
Чун амал дар ту нест, нодонӣ!
На муҳаққиқ бувад, на донишманд,
Чорпое бар ӯ китобе чанд!

Он тиҳимағзро чӣ илму хабар,
Ки бар ӯ ҳезум аст ё дафтар?

* * *

Олими нопарҳезгор — кӯри машъаладор аст!

Бефоида ҳар ки умр дарбохт,
Чизе нахариду зар бияндохт.

* * *

Се чӣз бе се чӣз пойдор намонад: мол бе тиҷорату илм бе баҳс ва мулк бе сиёсат.

* * *

Раҳм овардан бар бадон — ситам аст бар некон ва афв кардан аз золимон — ҷавр аст бар мазлумон!

Хабисро чу тааҳҳуд кунию бинвозӣ,
Ба давлати ту нигаҳ мекунад ба анбозӣ.

* * *

Ба дӯстии подшоҳон эътимод натавон карду бар овози хуши кӯдакон, ки он

ба хаёле мубаддал шаваду ин ба хобе мутағайир гардад.

Маъшуқи ҳазордӯстро дил надиҳӣ!
В-ар медиҳӣ, он дил ба ҷудоӣ биниҳӣ!
* * *

Ҳар он сирре, ки дорӣ бо дӯст дар миён манеҳ, чӣ донӣ, ки вақте душман гардад ва ҳар газанде, ки тавонӣ, ба душман марасон, ки бошад, ки вақте дӯст шавад! Розе, ки ниҳон хоҳи, бо кас дар миён манеҳ, агарчи дӯсти мухлис бошад, ки мар он дӯстро низ дӯстони мухлис бошанд, ҳамчунин мусалсал!.

Хомӯшӣ беҳ ки замири дили хеш
Ба касе гуфтану гуфтан, ки «магӯй»!
Эй салим, об зи сарчашма бибанд,
Ки чу пур шуд, натавон бастан ҷӯй!
* * *
Сухане дар ниҳон набояд гуфт,
Ки бари анҷуман нашояд гуфт!

Душмане заиф, ки дар тоат ояд ва дӯстӣ намояд, мақсудаш ҷуз он нест, ки душмани қавӣ гардад, ва гуфтаанд бар дӯстии дӯстон эътимод нест, то ба тамаллуқи душманон чӣ расад, ва ҳар ки душмани кӯчакро ҳақир шуморад, бад-он монад, ки оташи андакро мӯҳмал мегузорад!

Имрӯз бикуш, чу метавон кушт,
К-оташ чу баланд шуд чаҳон сӯхт!
Магзор, ки зеҳ кунад камонро
Душман, ки ба тир метавон дӯхт!
* * *
Сухан дар миёни ду душман чунон гӯй, ки агар дӯст гарданд, шармзада набошӣ!

Миёни ду кас чанг чун оташ аст,
Суханчини бадбахт ҳезумкаш аст!
Кунанд ину он хуш дигар бора дил,
Вай андар миён кӯрбахту ҳиҷил!
Миёни ду тан оташ афрӯхтан
На ақл асту худ дар миён сӯхтан!
* * *

Дар сухан бо дӯстон оҳиста бош,
То надорад душмани хунхор гӯш!
Пеши девор он чӣ гӯӣ ҳуш дор,
То набошад дар паси девор гӯш!

* * *

Ҳар ки бо душманон сулҳ мекунад, сари озори дӯстон дорад!

Бишӯй, эй хирадманд, аз он дӯст даст,
Ки бо душманонат бувад ҳамнишаст.

* * *

Чун дар имзои коре мутараддид бошӣ, он тараф ихтиёр кун, ки беозортар барояд!

Бо мардуми саҳлхӯй душхор магӯй!
Бо он, ки дари сулҳ занад, ҷанг маҷӯй!

* * *

То кор ба зар бармеояд ҷон дар хатар афкандан нашояд!

Чу даст аз ҳама ҳилате даргусаст,
Ҳалол аст бурдан ба шамшер даст!

Бар аҷзи душман раҳмат макун, ки агар қодир шавад, бар ту набахшояд!

Душман чу бинӣ нотавон, лоф аз бурути худ мазан:
Мағзест дар ҳар устухон, мардест дар ҳар пераҳан.

* * *

Ҳар ки бадеро бикушад, халқро аз балои ӯ бираҳонаду ӯро аз азоби худо.

Писандидаст бахшоиш, валекин
Манеҳ бар реши халқозор марҳам!
Надонист он, ки раҳмат кард бар мор,
Ки он зулм аст бар фарзанди одам!

Насиҳат аз душман пазируфтан хатост, валекин шунидан равост, то ба хилофи он кор кунӣ, ки айни савоб аст!

Ҳазар кун з-он чӣ душман гӯяд: «Он кун!»,
Ки бар зону занӣ дасти тағобун!

Гарат роҳе намояд рост чун тир,
Аз ӯ баргарду роҳи дасти чап гир!

* * *

Хашми беш аз ҳад гирифтан ваҳшат орад ва лутфи бевақт ҳайбат бибарад. На чандон дуруштӣ кун ки аз ту баргарданд ва на чандон нармӣ, ки бар ту далер шаванд.

Дуруштию нармӣ ба ҳам-дар беҳ аст,
Чу рагзан, ки ҷарроҳу марҳамнеҳ аст!
Дуруштӣ нагирад хирадманд пеш,
На сусти, ки нозил кунад қадри хеш
На мар хештанро фузунӣ ниҳад,
На якбора тан дар мазаллат диҳад!

* * *

Шубоне бо падар гуфт: «Эй хирадманд,
Маро таълим деҳ пирона як панд»!
Бигуфто: «Некмардӣ кун на чандон,
Ки гардад чӣра гурги тездандон!

* * *

Бадхӯй дар дасти душмане гирифтор аст, ки ҳар куҷо равад аз ҷанги уқубати ӯ халос наёбад.

Агар зи дасти бало бар фалак равад бадхӯй,
Зи дасти хӯи бади хеш дар бало бошад!

* * *

Чу бини, ки дар сипоҳи душман тафриқа афтодааст, ту ҷамъ бош, ва агар чамъ шаванд аз парешони андеша кун!

Бирав, бо дӯстон осуда биншин,
Чу бинӣ дар миёни душманон ҷанг!
В-агар бинӣ, ки бо ҳам якзабонанд,
Камонро зеҳ куну бар бора бар санг!

* * *

Душман чу аз ҳама ҳилате фурӯмонад, силсилаи дӯстӣ ҷунбонад, он гоҳ ба дӯстӣ корҳо кунад, ки ҳеҷ душман натавонад кардан. Сари мор ба дасти душман бикӯб, ки аз эҳдалҳуснайн холӣ набошад: агар ин ғолиб омад, мор кушти, ва агар он — аз душман растӣ!

Ба рӯзи маърака эмин машав зи хасми заиф,
Ки мағзи шер барорад, чу дил зи ҷон бардошт!

* * *

Хабаре, ки донӣ, ки диле биёзорад, ту хомӯш бош,то дигаре биёрад:

Булбуло, муждаи баҳор биёр!
Хабари бад ба бум бозгузор!

* * *

Ҳар ки насиҳати худрое мекунад, худ ба насиҳатгаре мӯҳтоҷ аст!

* * *

Фиреби душман махӯр ва ғурури маддоҳ махар, ки ин доми зарқ ниҳода асту он домани тамаъ кушода!
Ахмақро ситоиш хуш ояд, чун лоша, ки дар каъбаш дамӣ, фарбеҳ намояд:

Ало, то нашнавӣ мадҳи сухангӯй,
Ки андакмоя нафъе аз ту дорад!
Агар рӯзе муродаш барнаёрӣ,
Ду сад чунон уюбат баршуморад,

Мутакаллимро то касе айб нагирад, суханаш салоҳ напазирад:

Машав ғарра бар ҳусни гуфтори хеш,
Ба таҳсини нодону пиндори хеш!

* * *

Ҳама касро ақли худ бакамол намояду фарзанди худ баҷамол.

* * *

Даҳ одамӣ бар суфрае бихӯранд, ду саг бар мурдоре бо ҳам ба сар набаранд.
Ҳарис ба ҷаҳоне гурусна асту қонеъ ба ноне сер. Ҳукамо гуфтаанд:
«Тавонгарӣ ба қаноат, беҳ аз тавонгарӣ ба бизоат!»

Рӯдаи танг ба як нони тиҳӣ пур гардад,
Неъмати рӯи замин пур накунад дидаи танг.

* * *

Ҳар ки дар ҳоли тавоноӣ накӯӣ накунад, дар вақти нотавонӣ сахтӣ бинад.

Бадахтартар аз мардумозор нест,
Ки рӯзи мусибат касаш ёр нест.

* * *

Ҳарчӣ зуд барояд, дер напояд.

Хоки Машриқ шунидаам, ки кунанд,
Ба чӣҳил сол косаи чӣнӣ;
Сад ба рӯзе кунанд дар Бағдод,
Лоҷарам, қиматаш ҳамебинӣ!
* * *

Мурғак аз байза бурун ояду рӯзӣ талабад,
В-одамизода надорад хабар аз ақлу тамиз.
Он ки ногоҳ касе гашт, ба чӣзе нарасид,
В-ин ба тамкину фазилат бигузашт аз ҳама чиз.
Обгина ҳама ҷо ёбӣ, аз он қадраш нест,
Лаъл душвор ба даст ояд, аз он аст азиз.
* * *

Корҳо ба сабр барояду мустаъҷил ба сар дарояд.

Ба чашми хеш дидам дар биёбон,
Ки оҳиста сабақ бурд аз шитобон.
Саманди бодпой аз так фурӯмонд,
Шутурбон ҳамчунон оҳиста меронд.
* * *

Нодонро беҳ аз хомӯшӣ нест ва агар ин маслиҳат бидонистӣ, нодон набудӣ.

Чун надорӣ камолу фазл он беҳ,
Ки забон дар даҳон нигаҳ дорӣ!
Одамиро забон фазеҳа кунад,
Ҷавзи бемағзро сабуксорӣ.
* * *

Хареро аблаҳе таълим медод,
Бар ӯ-бар сарф карда саъй доим.
Ҳакиме гуфташ: «Эй нодон, чӣ кӯшӣ
Дар ин савдо? Битарс аз лавми лоим.
Наёмузад баҳоим аз ту гуфтор,
Ту хомӯшӣ биёмӯз аз баҳоим!
* * *

Ҳар ки тааммул накунад дар ҷавоб,
Бештар ояд суханаш носавоб
Ё сухан орой чу мардум ба ҳуш!
Ё бинишин ҳамчу баҳояш хамӯш!

Ҳар кӣ бо донотар аз худ баҳс кунад, то бидонанд, ки доност, бидонанд, ки нодон аст.

Чун дарояд меҳ, аз туе ба сухан,
Гарчӣ беҳ донӣ, эътироз макун!

Ҳар ки бо бадон нишинад, неки набинад.

Гар нишинад фариштае бо дев,
Ваҳшат омӯзаду хиёнату рев.
Аз бадон некӯӣ наёмӯзӣ.
Накунад гург пӯстиндӯзӣ!

Ҳар ки илм хонду амал накард, бад-он монад, ки гов ронду тухм наяфшонд.

* * *

На ҳар кӣ дар муҷодила ҷуст, дар муомила дуруст.

Бас қомати хуш, ки зери чодар бошад,
Чун боз кунӣ, модари модар бошад.

* * *

На ҳар ки ба сурат накӯст, сирати зебо дар ӯст, кор андарун дорад, на пӯст.

* * *

Тавон шинохт ба як рӯз дар шамоили мард,
Ки то куҷош расидаст пойгоҳи улум.
Вале зи ботинаш эмин мабошу ғарра машав,
Ки хубси нафс нагардад ба солҳо маълум!

Панҷа бо шер задану мушт бар шамшер, кори хирадмандон нест.

Ҷангу зӯроварӣ макун бо маст,
Пеши сарпанҷа дар бағал неҳ даст.

* * *

Заифе, ки бо қавӣ диловарӣ кунад, ёри душман аст дар ҳалоки хеш.

Сояпарвардаро чӣ тоқати он,
Ки равад бо муборизон ба қитол.
Сустбозу ба ҷаҳл мефиканад
Панҷа бо марди оҳанинчангол.

* * *

Беҳунарон ҳунармандро натавонанд, ки бинанд, ҳамчунон ки сагони бозорӣ саги сайдро бинанд, машғала бароранд ва пеш омадан наёранд, яъне сифла чун ба ҳунар бо касе барнаёяд, ба бухлаш дар пӯстин афтад.

Кунад ҳароина ғайбат ҳасуди кӯтаҳдаст,
Ки дар муқобила гунгаш бувад забони мақол

* * *

Ҳар киро душман пеш аст, агар накушад, душмани хеш аст!

Санг бар дасту мор сар бар санг.
Хирарой бувад қиёсу даранг !

Ва гурӯҳе бар хилофи маслиҳат дидаанду гуфтаанд, ки дар куштани бандиён тааммул авлотар аст, ба ҳукми он ки ихтиёр боқист, тавон кушт ва тавон бахшид: агар бетааммул кушта шавад, мӯҳтамил аст,ки маслиҳате фавт шавад, ки тадоруки мисли он мумтанеъ бошад.

Нек саҳл аст, зинда беҷон кард,
Куштаро боз зинда натвон кард.
Шарти ақл аст сабри тирандоз,
Ки чу рафт аз камон, наёяд боз.

* * *

Ҳакиме, ки бо ҷӯҳҳол дарафтад, бояд, ки иззат таваққӯъ надорад. Агар ҷоҳиле ба забоноварию шӯхӣ ғолиб ояд, аҷаб нест, ки сангест, ки гавҳар ҳамешиканад.

На аҷаб, гар фурӯравад нафасаш
Андалебе — ғуроб ҳамқафасаш.

* * *

Гар ҳунарманд аз авбош ҷафое бинад,
То дили хеш наёзорад, дар ҳам нашавад.

Санги бадгавҳар агар косаи заррин шиканад,
Қимати санг наяфзояду зар кам нашавад.

* * *

Хирадмандеро, ки дар зумраи авбош сухан сурат набандад, шигифт мадор, ки овози барбат бо ғалабаи дуҳул барнаёяд ва бӯи абир аз ганди сир фурӯ монад.

Баландовози нодон гардан афрохт,
Ки доноро ба бешармӣ бияндохт.
Намедонад, ки оҳанги ҳиҷозӣ
Фурӯ монад зи бонги табли ғозӣ.

* * *

Ҷавҳар агар дар халоб афтад, ҳамон нафис аст ва ғубор агар бар фалак равад, ҳамон хасис.

* * *

Мушк он аст, ки худ бибӯяд, на он, ки аттор бигӯяд. Доно чу таблаи аттор аст хомӯшу ҳунарнамоӣ, ва нодон чу табли ғозӣ баландовозу миёнтиҳӣ!

* * *

Дӯстеро, ки ба умре фароҷанг оранд, набояд, ки ба як дам биёзоранд.

Санге ба чанд сол шавад лаълпорае,
Зинҳор, то ба як нафасаш нашканӣ ба санг!

* * *

Андак-андак хеле шаваду қатра-қатра селе гардад, яъне онон, ки дасти қувват надоранд, санги хурда нигоҳ доранд, то ба вақти фурсат димор аз димоғи золим бароранд.

Андак-андак ба ҳам шавад бисёр,
Дона-донаст, ғалла дар анбор.

* * *

Олимро нашояд, ки сафоҳат аз омӣ ба ҳилм даргузорад, ки ҳар ду тарафро зиён дорад: ҳайбати ин кам шаваду ҷаҳли он мустаҳкам.

Чу бо сифла гӯӣ ба лутфу хушӣ,
Фузун гардадаш кибру гарданкашӣ.

Маъсият аз ҳар кӣ содир шавад, нописандида асту аз уламо — нохубтар, ки илм силоҳи ҷанги (зидди) шайтон аст ва худованди силоҳро чун ба асирӣ

баранд, шармсорӣ беш барад.

Омии нодон, парешонрӯзгор
Беҳ зи донишманди нопарҳезгор,
К-он ба нобиноӣ аз роҳ ӯфтод,
В-ин ду чашмаш буду дар чоҳ ӯфтод.

Ҳар ки дар зиндагонӣ нонаш нахуранд, чун бимирад, номаш набаранд.

* * *

Лаззати ангур бева донад, на худованди мева. Юсуфи Сиддиқ дар хушксоли Миср сер нахӯрдӣ, то гуруснагонро фаромӯш накунад.

Он ки дар роҳату танаъум зист.
Ӯ чӣ донад, ки ҳоли гурсна чӣст?
Ҳоли дармондагон касе донад,
Ки ба аҳволи хеш дармонад!

* * *

Эй ки бар маркаби тозанда саворӣ, ҳуш дор,
Ки хари хоркаши сӯхта дар обу гил аст!
Оташ аз хонаи ҳамсояи дарвеш махоҳ,
К-он чӣ бар равзани ӯ мегузарад, дуди дил аст!

* * *

Дарвеши заифҳолро дар тангии хушксол мапурс, ки чунӣ, магар ба шарти он, ки марҳаме бар решаш ниҳию маълуме дар пешаш.

Харе, ки бинию боре ба гил дарафтода,
Ба дил бар ӯ шафаққат кун, вале марав ба сараш!
Кунун, ки рафтию пурсидияш, ки чун афтод?
Миён бибанду чу мардон бигир дунби хараш!

* * *

Омии мутааббид пиёдаи рафтааст ва олими мутаҳовин — савори хуфта. Осӣ, ки даст бардорад, беҳ аз обид, ки (ғурур) дар сар дорад.

Сарҳанги латифхӯи дилдор,
Беҳтар зи фақеҳи мардумозор.

* * *

Якеро гуфтанд: «Олими беамал ба чӣ монад?» Гуфт: «Ба занбӯри беасал!»

Занбӯри дурушти бемурувватро гӯй:
«Боре, чу асал намедиҳӣ, неш мазан!»
* * *

Хилъати султон, агарчӣ азиз аст, ҷомаи хулқони худ — баиззаттар. Хони бузургон, агарчӣ лазиз аст, хурдаи анбони худ — балаззаттар!

Сирка аз дасти ранчӣ хешу тара,
Беҳтар аз нони деҳхудову бара!
* * *

Хилофи роҳи савоб асту акси раъи улулалбоб дору ба гумон хӯрдан ва роҳи нодида бе корвон рафтан. Имом Ғаззолиро пурсиданд: «Чӣ гуна расидӣ бадин манзалат дар улум» гуфт: «Бад-он, ки ҳар чӣ надонистам, аз пурсидани он нанг надоштам.»

Умеди офият, он гаҳ бувад мувофиқи ақл,
Ки набзро ба табиатшинос бинмоӣ.

Бипурс ҳар чӣ надонӣ, ки зулли пурсидан
Далели роҳи ту бошад, ба иззи доноӣ!
* * *

Ҳар кӣ бо бадон нишинад, агар низ табиати эшон дар ӯ асар накунад, ба тариқати эшон муттаҳам гардад ва агар ба харобот равад ба намоз кардан мансуб шавад ба хамр хӯрдан.

Рақам бар худ ба нодонӣ кашидӣ,
Ки нодонро ба сӯҳбат баргузидӣ.
Талаб кардам зи доное яке панд,
Маро фармуд: «Бо нодон напайванд,
Ки гар донои даҳрӣ, хар бибошӣ,
В-агар нодонӣ, аблаҳтар бибошӣ!»
* * *

Ҳилми шутур, чунон ки маълум аст, агар тифле маҳораш гирад, ба сад фарсанг барад, сар аз мутобеаташ напечад. Аммо агар дарае ҳавлнок пеш ояд ки мӯҷиби ҳалок бошад ва тифл он ҷо ба нодонӣ хоҳад шудан, зимом аз кафаш даргусалонад ва беш мутобеат накунад, ки ҳангоми дуруштӣ мулотифат мазмум аст ва гӯянд: «Душман ба мулотифат дӯст нагардад, балки тамаъ зиёда кунад».

Касе, ки лутф кунад бо ту, хоки пояш бош,
В-агар ситеза барад, дар ду чашмаш оган хок!
Сухан ба лутфу карам бо дуруштхуй магӯй,
Ки зангхӯрда нагардад магар ба сӯҳон пок!

* * *

Ҳар ки дар пеши сухани дигарон афтад, то мояи фазлаш бидонанд, пояи ҷаҳлаш шиносанд.

Надиҳад марди ҳушманд ҷавоб,
Магар он гаҳ, к-аз ӯ суол кунанд.
Гарчӣ барҳақ бувад фарохсухан,
Ҳамли даъвиш бар маҳол кунанд.

* * *

Реше даруни ҷома доштам ва шайх ҳар рӯз пурсидӣ, ки чун аст ва нагуфтӣ, ки дар куҷост? Донистам, ки аз он эҳтироз мекунад, ки зикри ҳама узве раво набошад, ва хирадмандон гуфтаанд: «Ҳар ки сухан насанҷад, аз ҷавобаш биранҷад»!

То нек надонӣ, ки сухан айни савоб аст,
Бояд, ки ба гуфтан даҳан аз ҳам накушоӣ!
Гар рост сухан гӯию дар банд бимонӣ,
Беҳ з-он ки дурӯғат диҳад аз банд раҳоӣ.

* * *

Дурӯғ гуфтан ба зарбати шамшер монад: агар ҷароҳат дуруст шавад, нишон ҳамчунон бимонад, чун бародарони Юсуф, ки ба дурӯғе мавсум шуданд, ба рост гуфтани эшон эътимод намонд...

Якеро, ки одат бувад ростӣ,
Хато гар кунад, даргузоранд аз ӯ.
В-гар номвар шуд ба қавли дурӯғ,
Дигар рост бовар надоранд аз ӯ.

* * *

«Аҷалли коинот аз рӯи зоҳир одамист ва азалли »мавҷудот — саг, ва ба иттифоқи хирадмандон саги ҳақшинос беҳ аз одамии носипос!
Сагеро луқмае ҳаргиз фаромӯш
Нагардад в-ар занӣ сад навбаташ санг,
В-агар умре навозӣ сифлаеро
Ба камтар тундӣ ояд бо ту дар ҷанг.

* * *

Аз нафспарвар ҳунарварӣ наёяду беҳунар сарвариро нашояд!

Макун раҳм бар марди бисьёрхор ,
Ки бисьёрхор аст бисьёр хор!
Чу гов ар ҳамебоядат фарбеҳӣ,
Чу хар тан ба ҷаври касон дардиҳӣ!

* * *

Некбахтон ба ҳикояту амсоли пешиниён панд гиранд аз он пештар, ки пасиниён ба воқеаи онон масал зананд ва дуздон даст кӯтоҳ накунанд, то дасташон кӯтоҳ кунанд .

Наравад мурғ сӯи дона фароз,
Чун дигар мурғ бинад андар банд.
Панд гир аз масоиби дигарон,
То нагиранд дигарон ба ту панд.

* * *

Гадои неканҷом, беҳ аз шоҳи бадфарҷом.

Ғаме к-аз паяш шодмонӣ барӣ,
Беҳ аз шодие, к-аз пасаш ғам хӯрӣ.

* * *

Заминро аз осмон нисор асту осмонро аз замин —ғубор...

Гарат хӯи ман омад носазовор,
Ту хӯи неки хеш аз даст магзор!

* * *

Зар аз маъдан ба кон кандан бадар ояду аз дасти бахил — ба ҷон кандан!

Дунон нахӯранду гӯш доранд,
Гӯянд: умед беҳ, ки хӯрда,
Рӯзе бини ба коми душман
Зар мондаву хоксор мурда!

* * *

Ҳар кӣ ба зердастон набахшояд, ба ҷаври забардастон гирифтор ояд!

На ҳар бозу, ки дар вай қуввате ҳаст,
Ба мардӣ оҷизонро бишканад даст.

Заифонро макун бар дил газанде
Ки дармонӣ ба ҷаври зӯрманде!

Аввал касе, ки алам бар ҷома карду ангуштарӣ дар дасти чап, Ҷамшед буд. Вайро пурсиданд: «Чаро зиннат ба чап додию фазилат рост?». Гуфт; «Ростро зинати ростӣ тамом аст».

Фаридун гуфт наққошони Чинро,
Ки перомуни хиргоҳаш бидӯзанд:
«Бадонро нек дор, эй марди ҳушьёр,
Ки некон худ бузургу некрӯзанд!»

* * *

Бузургеро пурсиданд: «Бо чандин фазилат, ки дасти ростро ҳаст, ҳотам дар ангушти чап чаро мекунанд?» Гуфт: «Надонӣ, ки аҳли фазилат ҳамеша маҳрум бошанд!...

* * *

Шоҳ аз баҳри дафъи ситамгорон асту шаҳна барои хунхорон ва қозӣ маслиҳатҷӯи тарророн. Ҳаргиз ду хасм ба ҳақ розӣ, нараванд пеши қозӣ.

Чу ҳақ муояна донӣ ки мебибояд дод,
Ба лутф беҳ, ки ба ҷанговарию дилтангӣ.
Хироҷ агар нагузорад касе ба тиби нафс
Ба қаҳр аз ӯ биситонанду музди сарҳангӣ.

Ҳама касро дандон ба туршӣ кунд шавад, магар қозиёнро, ки ба ширинӣ.

Қозӣ чу ба ришват бихӯрад панҷ хиёр,
Собит кунад аз баҳри ту сад харбузазор

* * *

Ду кас мурданду таҳассур бурданд: яке он, ки дошту нахӯрд ва дигар он, ки донисту накард.

Кас набинад бахили фозилро,
Ки на дар айб гуфтанаш кӯшад.
В-ар кариме дусад гунаҳ дорад
Карамаш айбҳо фурӯ пӯшад.

* * *

Тамом шуд китоби «Гулистон»... Дар ин ҷумла чунон ки расми муаллифон аст, аз шеъри мутақаддимон ба тариқи истиорат талфиқе нарафт.

Куҳанхирқаи хеш перостан,
Беҳ аз ҷомаи орият хостан.

Ғолиби гуфтори Саъдӣ тарабангез асту тибатомез ва кӯтоҳназаронро бад-ин иллат забони таън дароз гардад, ки мағзи димоғ беҳуда бурдан, ва дуди чароғ бефоида хӯрдан кори хирадмандон нест. Валекин ба рои равшани соҳибдилон, ки рӯи сухан бар эшон аст, пӯшида намонад, ки дурри мавъизаҳои шофиро дар силки иборат кашидааст ва доруи талхи насиҳат ба шаҳди зарофат баромехта, то табъи малули эшон аз давлати қабул маҳрум намонад.

Мо насиҳат ба ҷои худ кардем,
Рӯзгоре дар ин ба сар бурдем.
Гар наёяд ба гӯши рағбати кас,
Бар расулон паём бошаду бас!..